

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2006

TOMÁŠ DOKSANSKÝ

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

TOMÁŠ DOKSANSKÝ

ETICKÉ VZTAHY V RODINĚ VE SVĚTLE PÍSMÁ

katedra teologické etiky

VEDOUCÍ PRÁCE: DOC. THDR. JINDŘICH HALAMA

evangelická teologie

2006

Děkuji Bohu za to, že mně svým Slovem vyučuje umění budovat vztahy - nejpřednějšimu úkolu, který v životě mám.

Děkuji mým drahým rodičům, mé milované ženě, oběma synům i ostatním blízkým, se kterými bylo, resp. je mi vzácným potěšením sdílet společenství a spolupracovat při uvádění moudrých biblických principů do dění v naší rodině.

Děkuji docentu ThDr. Jindřichu Halamovi za vypsání zajímavého tématu, za erudované podněty a v neposlední řadě za přívětivý, bratrský přístup.

Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci s názvem *Etické vztahy v rodině ve světle Písma* napsal samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Plzni dne 19. 6. 2006

Tomáš Doksanský

OBSAH:

OBSAH**ANOTACE**

1.	ÚVOD	1
2.	SOUČASNÁ PODOBA RODINY	4
2.1.	PRÁVNÍ RÁMEC RODINY	5
2.2.	ZASTOUPENÍ JEDNOTLIVÝCH FUNKCÍ RODINY STÁTEM	8
2.3.	STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY RODINNÉHO SOUŽITÍ	9
	Současná podoba rodiny - shrnutí	11
3.	POHLED PÍSMÁ NA RODINU	12
3.1.	ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA RODINY	12
3.1.1.	Rodina jako Boží stvoření a Boží obraz	12
3.1.2.	Rodina jako místo Božího přebývání	14
3.1.3.	Poslání rodiny	15
3.2.	STAROZÁKONNÍ MODEL RODINY	17
3.3.	NOVOZÁKONNÍ RODINNÁ SPECIFIKA	20
3.3.1.	Rodina jako základ církve	20
3.3.2.	Rodina jako obraz vztahu Boha k jeho lidu	21
3.4.	HODNOTA RODINY V PERSPEKTIVĚ BOŽÍHO KRÁLOVSTVÍ	22
	Pohled Písma na rodinu - shrnutí	24
4.	VZTAHY V BIBLI	25
4.1.	VZTAH JAKO ZÁKLADNÍ ATRIBUT LIDSTVÍ	25
4.1.1.	Vztahy uvnitř Trojice	26
4.1.2.	Vztah člověka s Bohem	27
4.1.3.	Vztah člověka k člověku	29
4.1.4.	Jedinečnost vztahů v rodině	30
4.2.	HŘÍCH A JEHO VLIV NA VZTAHY	31
4.2.1.	Sobectví a individualismus	33
4.2.2.	Hněv a nenávisť	35

4.2.3.	Strach	36
4.3.	ZNAKY VZTAHŮ OVLIVNĚNÝCH EVANGELIEM	37
4.3.1.	Láska	38
4.3.2.	Odpovědnost	40
4.3.3.	Jednota	41
	Vztahy v bibli - shrnutí	42
5.	JEDNOTLIVÍ ČLENOVÉ RODINY A VZTAHY MEZI NIMI	43
5.1.	HIERARCHICKÉ USPOŘÁDÁNÍ RODINY	44
5.2.	ETIKA MANŽELSTVÍ	45
5.2.1.	Sňatek a sexualita	46
5.2.2.	Levirátní zákon, rozvod, celibát	49
5.2.3.	Žena	50
5.2.4.	Muž	53
5.3	MEZIGENERAČNÍ VZTAHY	55
5.3.1.	Děti	55
5.3.2.	Vztahy mezi rodiči a dětmi	58
5.3.3.	Výchova dětí	59
5.4.	NEPOKREVNÍ RODINNÍ PŘÍSLUŠNÍCI	61
	Jednotliví členové rodiny a vztahy mezi nimi - shrnutí	63
6.	ZÁVĚR	64
7.	BIBLIOGRAFIE	67
8.	REJSTŘÍK BIBLICKÝCH CITÁTŮ	69

ANOTACE

V úvodu je představen autorův záměr a substantiva nadpisu jsou uvedena do vzájemných souvislostí.

Druhá kapitola naznačuje trendy určující moderní podobu rodiny, zmiňuje hlavní zdroje současné krize a pokouší se je analyzovat. Třetí kapitola definuje rodinu z biblické perspektivy, pokouší se vystihnout starozákonní a novozákonní specifika. Těžiště práce je ve čtvrté a páté kapitole věnováno vztahům. Nejprve v obecné rovině, poté jednotlivým vztahovým konstelacím, které mohou v rámci široké rodiny nastat.

Jednotlivé oddíly jsou, tam kde je to vhodné, uvozeny biblickými citáty vystihujícími dané téma. Na závěr každé kapitoly je provedeno dílčí shrnutí.

Poslední část této diplomové práce s názvem *Etické vztahy v rodině ve světle Písma* sumarizuje dosažené poznatky. Vyzývá k pilnějším studiu biblických principů a k jejich uplatnění ve všední praxi rodinného života.

1. ÚVOD

*I promluvil Kain ke svému bratru Ábelovi...
Když byli na poli, povstal Kain proti
svému bratru Ábelovi a zabil jej.
Hospodin řekl Kainovi: "Kde je tvůj bratr
Ábel?" Odvětil: "Nevím. Cožpak jsem
strážcem svého bratra?"*

Gn 4,8-9

Otázka *Cožpak jsem strážcem svého bratra?* zazněla z lidských úst poprvé před několika tisíci lety. Byla vyslovena u příležitosti tragického selhání mezilidských vztahů uvnitř rodiny následkem narušení vazeb mezi člověkem a jeho Stvořitelem. Vědomě klame a pokrytecky odvádí pozornost od podstaty problému. Plná ostentativní nepokory, soběstřednosti a opovážlivé ironie v sobě ve skutečnosti ukrývá nejistotu, strach, prázdnotu a vnitřní nepokoj. Křečovitě hledá vlastní ospravedlnění. Snaží se překřičet obviňující Boží hlas, který promlouvá skrze svědomí, bližní a mnoha dalšími způsoby. Předkládá ve stručnosti základní paradigma sobeckého, individualistického přemýšlení o životě, které lze parafrázovat slovy: *Starej se sám o sebe!*

Osnova zmíněného dialogu je stále aktuální, dodnes v různých obměnách přichází ke slovu všude tam, kde se nedaří vzájemné komunikaci, v rozvrácených rodinách, při mezigeneračních sporech. Podobnou metodu rozhovoru užívají lidé neschopní milovat kromě sebe někoho jiného, lidé lhostejní k druhým, velmi dobře ji znají pracovníci reklamních agentur.

K tezi **Ano, člověk je strážcem svého bratra!**, kterou chci na následujících stranách obhajovat, jsem byl inspirován knihami Dr. Lawrence J. Crabba *Muž a žena*, *Manželství je vztah* a *Umění přiblížit se*. Všem třem spisům dominuje důraz na vztahy. Autor

v naposledy zmiňovaném díle po dlouhodobě vykonávaném zaměstnání klinického psychologa dochází k závěru:

Pod tím, co naše kultura označuje jako psychická porucha, se skrývá duše, která s pláčem prosí o to, co jí může poskytnout jen společenství. ...Základní příčinou našich problémů je duše, již chybí opravdové spojení¹.

Název této diplomové práce obsahuje důležité pojmy křesťanské terminologie: *vztahy*, *rodina*, *světlo* a *Písmo*. Přestože není rodina ústředním biblickým tématem, je tématem závažným, reflektovaným od první kapitoly knihy Genesis² do posledních stran knihy Zjevení³. Na mnoha stránkách bible jsou obrazy převzaté z každodenní zkušenosti rodinného života pomůckou pro pochopení Božího charakteru a přiblížení poselství evangelia.

Rodina je dynamickým útvarem. Doznává neustálých změn, které jsou vyvolány zánikem starých a vznikem nových relací: sňatkem, narozením dítěte, úmrtím. Vliv na podobu rodiny mají aktuální kulturně-společenské poměry. Každý její člen zastává napříč časem i paralelně množství sociálních rolí, v kterých má možnost dozrát jeho osobnost a *člověčenství* v pravém, komplexním slova smyslu. Dává prostor k realizaci nevyčerpatelného množství interakcí, a to jak uvnitř jejího okruhu, tak i mimo hranice vymezené příbuzenskými svazky.

Bible, jako křesťanský normativní text, zaznamenává celou řadu autoritativních výroků o rodině. Dává však před systematickou věroukou přednost příběhu zpracovávajícího čtenáři důvěrně známé životní situace a zachycujícího jeho reálně žité zkušenosti. Písmo využívá detailního pohledu do hloubky mezilidských vztahů jako preskriptivní metody pro nastínění principů, na kterých je rodina vybudována. Není nezaujatým pozorovatelem a z narativního rámce

¹ CRABB, Lawrence J. *Umění přiblížit se, Uzdravení pro nás a naše vztahy*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2000., str. 11

² [Gn 1,27] Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.

³ [Zj 18,23a] nikdy už v tobě nezasvitne světlo lampy, nikdo už v tobě nezaslechne hlas ženicha a nevěsty.

popisovaného děje, někdy i z přímých vstupů vypravěče tak lze odvodit etický rozměr dané situace, nebo sociálního jevu.

Význam rodiny je nedocenitelný. Zaslouží si jako základní stavební prvek lidského i církevního společenství naši angažovanou pozornost. Prožívá však v současné době jedno z nejtěžších období v zaznamenané historii lidstva. Funkčnost rodiny je ohrožována mnoha různorodými vlivy, které souvisí s radikální změnou hodnotové stupnice u nastupujících generací, s odklonem od bible a křesťanské etiky. Lze právem hovořit o krizi rodiny. Z té se zpětně odvíjejí sociálně-patologické jevy celé společnosti. Navrhované experimenty, které mají směřovat k nápravě, ignorují bibli jako primární zdroj našeho poznání zákonitostí rodiny a ve svém důsledku potíže často prohlubují.

Tato diplomová práce se zamýšlí nad křesťanským pojetím rodiny a prezentuje biblicky založené vztahy jako fundament, na kterém je vystavěna. Písmo je hlavním pramenem, o který se přitom opírá a který bezmála čtyřikrát cituje. Logicky k tomu vybízí název práce. Především ale bible zůstává i přes dlouhá staletí, která uplynula od jejího sepsání, živým Božím slovem. Stává se zdrojem světla každému, kdo je ochoten si přiznat, že se ztratil ve tmě hříchu a kdo zvolí Ježíše Krista průvodcem na cestě osobním i rodinným životem.

2. SOUČASNÁ PODOBA RODINY

rodina, původní a nejdůležitější sociální skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou. Je založena na manželství či pokrevním příbuzenství (rodičovství, sourozenectví apod.). V širším pojetí dočasné nebo trvalé společenství jednoho či více mužů s jednou či více ženami (polygamie), v nejužším pojetí trvalé spojení jednoho muže a jedné ženy (monogamie). Členové rodiny jsou spojeni společným soužitím, vzájemnou morální odpovědností a vzájemnou pomocí. Z hlediska socializace je rodina skupinou primární, jejíž život je charakterizován specifickým spojením biologických, hospodářských, morálních, psychologických, právních a jiných procesů, v nichž se jednotlivé funkce rodiny realizují. Za základní jsou považovány funkce reprodukční, ekonomická, výchovná, socializační a ochranná. Konkrétní podoba rodiny, její velikost a funkce, je závislá na společenských podmínkách v dané sociální kultuře⁴.

Heslo charakterizující rodinu v profánní encyklopedii přelomu druhého a třetího tisíciletí po Kristu v podstatných rysech rezonuje s biblickými důrazy. Přiznává rodině pozici archetypální formy mezilidského společenství a nezastupitelnou roli při socializaci jedince, vyzdvihuje moment odpovědnosti, vzájemnosti mezi jednotlivými členy. Upozorňuje na multifunkčnost, univerzálnost i kulturně podmíněnou proměnlivost této základní a nejdůležitější sociologické strukturální jednotky, jejíž základ tvoří trvalý vztah muže a ženy.

Je zřetelné, že sociální principy naší euroatlantické civilizace jsou hluboce inspirovány Písmem. Každodenní praxe našich rodin však poukazuje na fakt, že se těmito biblickým kořenům postupně vzdalujeme. Dřívější zásady opouštíme jako zastaralé, aniž by ovšem existoval celospolečenský konsensus, jak budou vypadat nová etická pravidla.

⁴ *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích: sv. 6.*, 1.vyd. Praha: DIDEROT, 1999., str. 417

Po rozvrácení norem společného života dvěma totalitními režimy a poté, co se křesťané stali ve společnosti opět menšinou, je zvláště zapotřebí základní mravní vědomí nově zakotvit a motivovat. K tomu přistupuje i potřeba vysvětlit smysl některých etických norem, kterým okolí přestává rozumět. ...Již z Pavlovy argumentace (např. Ř 1,18-32) vyplývá, že mravní vědomí okolního světa není v příkrém rozporu s tím, co je důsledkem víry. Rozdíl je v tom, že bez zakotvení víry chybí motivace k prosazování uznávaných mravních norem v životě. Motivace shrnutá stručně slovem *v Pánu* je tedy tím nejcharakterističtějším rysem domácího řádu⁵.

2.1. PRÁVNÍ RÁMEC RODINY

České rodinné právo vychází z tradic několika právních systémů, především římského práva a kanonického práva. Ve své moderní podobě navazuje především na kodifikaci občanského práva z počátku 19. století⁶.

Díky vymanění se z přímého vlivu křesťanství je stále obtížnější nacházet celospolečenský konsensus ve stanovení základní charakteristiky rodiny. Definice manželství v Zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině ze dne 4. prosince 1963 (viz příloha č.1) byla dne 30. července 1998 novelou zákona⁷ upravena (viz příloha č.2). Z původního znění byly vypuštěny *Základní zásady* včetně definice rodiny. Porovnáním úvodních částí obou verzí zákona o rodině v přílohách č.1 a č.2 zjistíme, jak je mladší z nich zredukována.

V současné společnosti lze někdy pozorovat snahy o co nejširší vymezení pojmu rodiny tak, aby se stal relevantním pro jakoukoli formu soužití dvou či více lidí bez závislosti na mezigeneračním elementu, na přítomnosti dětí či jakékoli institucionální vazbě⁸.

Dle mého názoru je jednou z vážných příčin uvedeného posunu hédonistický trend maximálně rozšířit pravidla partnerského soužití a eliminovat omezující činitele, které dosud brání uspokojení

⁵ POKORNÝ, Petr. *List Efezským*, 1. vyd. Praha: CBS AVČR a UK v Praze, 2005, str. 78

⁶ *Národní zpráva o rodině ministerstva práce a sociálních věcí ČR za rok 2004* (zkrácená verze - dále jen NZR) str. 16

⁷ Změna: 91/1998 Sb.

⁸ NZR, str. 3

individualistických požadavků, to vše bez ohledu na zájmy společnosti. Zatímco za socialismu stát usiloval o kontrolu nad každou oblastí života včetně svědomí jedince a rodina byla rukojmím nereálné kolektivistické vize *všechno patří všem*, je dnes neméně ohrožována nebezpečným akcentem na individualitu a z ní vyplývající stále menší ochoty nechat se omezit ve prospěch celku, podřídit se autoritě a slevit z hypertrofovaných nároků jednotlivce.

Příloha č.1 Úvodní část Zákona o rodině ze dne 4. prosince 1963

94/1963 Sb.

ZÁKON

**ze dne 4. prosince 1963
o rodině**

Změna: 132/1982 Sb.

Změna: 234/1992 Sb.

Změna: 72/1995 Sb.

Vybudování socialismu v Československu se významným způsobem projevilo i v oblasti rodinného manželského a osobního života občanů našeho státu. Společnost usiluje všemožně o to, aby morálka socialistické společnosti se stala základem všech vztahů v rodině, manželství a při výchově dětí. Ochrana manželství, mateřství, rodiny, zájmů všech dětí, jakož i zvýšená péče o rodiny s více dětmi je uskutečňována celou naší společností.

Aby tyto zásady byly vyjádřeny v právním řádu republiky, usneslo se Národní shromáždění Československé socialistické republiky na tomto zákoně o rodině

Základní zásady

Čl.I

Manželství v naší společnosti spočívá na pevných citových vztazích mezi mužem a ženou. Oba jsou si v něm rovni. Hlavním společenským účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.

Čl.II

Rodina založená manželstvím je základním článkem naší společnosti, která všestranně chrání rodinné vztahy.

Čl.III

Mateřství je nejčestnějším posláním ženy. Společnost poskytuje mateřství nejen svou ochranu, ale i veškerou péči, zejména hmotnou podporou matky i dětí a pomocí při jejich výchově.

Čl.IV

Rodiče jsou odpovědní společnosti za všestranný duševní a tělesný rozvoj svých dětí a zvláště za jejich řádnou výchovu tak, aby jednota zájmů rodiny a společnosti byla upevňována.

Čl.V

Společnost dbá o výchovu dětí a uspokojování jejich hmotných a kulturních potřeb, pečuje o ně a chrání je prostřednictvím státních orgánů, společenských organizací, školy, kulturních, osvětových a zdravotnických zařízení.

Čl.VI

Všichni členové rodiny mají povinnost si vzájemně pomáhat a podle svých schopností a možností zabezpečovat zvyšování hmotné a kulturní úrovně rodiny.

Čl.VII

V duchu těchto základních zásad je třeba používat ustanovení tohoto zákona a práva i povinnosti v něm upravené vykonávat.

ČÁST PRVNÍ
Manželství
HLAVA PRVNÍ
Vznik manželství

§ 1

Manželství se uzavírá na základě dobrovolného rozhodnutí muže a ženy vytvořit harmonické, pevné a trvalé životní společenství.

§ 2

Občané, kteří chtějí spolu uzavřít manželství, mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj společenský účel.

§ 3

Manželství se uzavírá souhlasným prohlášením muže a ženy před orgánem státu nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti (dále jen "orgán církve"), že spolu vstupují do manželství, a to veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků.

Příloha č.2 Úvodní část Zákona o rodině v aktuálním znění ze dne 30. července 1998

94/1963 Sb.

ZÁKON

ze dne 4. prosince 1963

o rodině

Změna: 132/1982 Sb.

Změna: 234/1992 Sb.

Změna: 72/1995 Sb.

Změna: 91/1998 Sb.

Změna: 360/1999 Sb.

Změna: 301/2000 Sb.

Změna: 109/2002 Sb.

Změna: 320/2002 Sb. , 321/2002 Sb.

Změna: 315/2004 Sb.

Změna: 383/2005 Sb.

Národní shromáždění Československé socialistické republiky se usneslo na tomto zákoně o rodině

nadpis vypuštěn

Čl.I

zrušen

Čl.II

zrušen

Čl.III

zrušen

Čl.IV

zrušen

Čl.V

zrušen

Čl.VI

zrušen

Čl.VII

zrušen

ČÁST PRVNÍ

Manželství

HLAVA PRVNÍ

Vznik manželství

§ 1

(1) Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem.

(2) Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.

§ 2

Muž a žena, kteří chtějí spolu uzavřít manželství (dále jen "snoubenci"), mají předem poznat navzájem své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel.

§ 3

(1) Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství učiněným před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci, (dále jen "matriční úřad") nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti, oprávněné k tomu zvláštním předpisem.

(2) Prohlášení se činí veřejně a slavnostním způsobem v přítomnosti dvou svědků.

2.2. ZASTOUPENÍ JEDNOTLIVÝCH FUNKCÍ RODINY STÁTEM

Mezi základní funkce rodiny, které ji vymezují vůči jiným formám lidského soužití a v nichž rodina společnosti poskytuje těžko a nákladně nahraditelné služby patří funkce reprodukční, socializační, sociálně-ekonomická a regenerační. Příprava dítěte na plnohodnotný život člověka ve společnosti je téměř výhradní doménou rodiny, jejíž funkce je v této oblasti nenahraditelná. V ostatních formách soužití rodičů a dětí se daří dobrá výchova jen potud, pokud dokáží stabilní rodinu, uspokojující všechny potřeby dítěte a vytvářející schopnost orientovat se ve světě obou pohlaví, úspěšně imitovat⁹.

Moderní sociální stát pomáhá nést, nebo přímo převzal mnohá břemena, která dříve ležela na rodině. Jistě se tak aktuálně zlepšila kvalita života mnohým lidem.

Nejpatrnější je toto zastupování původně rodinných kompetencí v ekonomické oblasti. Každoročně jsou z rozpočtu vynaloženy nemalé finanční prostředky na důchody, podporu v nezaměstnanosti, dětské přídatky, rodičovské příspěvky. Společnost se postará o ženy samoživitelky, o ovdovělé, invalidní či jiným způsobem znevýhodněné

⁹ NZR, str. 3

spoluobčany. Také v oblasti reprodukční, výchovné, ochranné a socializační nabývá státní intervence postupně na intenzitě. Řešení neplodnosti partnerského páru asistovanou reprodukcí je dnes již samozřejmostí. Staří lidé dožívají své životy v zařízeních s poskytováním profesionální péče. Priorita podpory vzdělávání je deklarovaná ve volebních programech většiny politických stran. Mnohem víc než dříve se mluví o rovnoprávnosti pohlaví, o domácím násilí, šikaně ve školách a na pracovišti. Parlament projednává úpravy legislativy kvůli odstranění těchto negativních společenských jevů.

Z dlouhodobější perspektivy je odvrácenou stranou této všestranné státní pomoci ztráta mezigenerační solidarity a soustavné oslabování rodinných vazeb. Stát snadno dostupnými produkty sociální sítě a přebíráním povinností živitele, vychovatele, nebo opatrovníka substituuje úlohu jednotlivých členů rodiny, kteří měli nést zodpovědnost za svěřené úseky péče. Díky stále rostoucím možnostem náhrady či zastoupení různými institucemi je relativizována personální hodnota jedince uvnitř rodinného společenství. Klesá motivace k návratu ke standardním rodinným poměrům, kdy by nebylo zapotřebí uměle řízeného zásahu zvenčí. Člověk má delegováním vlastní zodpovědnosti za zabezpečení funkcí rodiny na anonymní stát znesnadněnu možnost *sociálně dospět* a přichází o svou nezaměnitelnou jedinečnost. Snižuje se schopnost čelit krizovým situacím, stále častěji dochází k neadekvátním reakcím při jejich řešení, jako např. rozvod, domácí násilí, promiskuita.

2.3. STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY RODINNÉHO SOUŽITÍ

Postindustriální epocha spolu se vznikem sociálního státu vytvořila prostředí velmi znevýhodňující rodinu a život v rodině oproti jiným formám života. Význam dětí v rámci mezigenerační solidarity jako investice pro hmotné existenciální zajištění ve stáří byl omezen systémem sociální péče a důchodového pojištění, které eliminovalo bezprostřední závislost na dětech. Význam dítěte pro rodiče se posunul do roviny emocionální, což snížilo přímou materiální nezbytnost

přítomnosti dětí v rodině a naopak umožnilo jejich nahrazování některými substituty splňujícími emocionální uspokojení... V této situaci se proto jeví zcela přirozeně jako materiálně výrazně výhodnější náhradní formy života bez dětí. Ve chvíli, kdy je ve společnosti veškeré jednání vztaženo k jednotlivci, nikoli k rodině, a rodina je chápána jako skupina jednotlivců, dochází tím zároveň k její diskriminaci jako jedné formy života před ostatními¹⁰.

Výsledkem popsaného trendu je snižující se počet úplných rodin, projevuje se odklad uzavírání sňatku. Mladá generace oddaluje vstup do manželství do vyššího věku. V roce 2003 bylo uzavřeno historicky nejméně sňatků (necelých 49 tisíc)¹¹. Došlo ke snížení intenzity sňatečnosti, a to jak u svobodných, tak sňatečnosti opakované. Počet nesezdaných soužití vzrostl z hodnoty 85 tisíc v roce 1991 na 125 tisíc v roce 2001, počet neúplných rodin z 434 tisíc na 576 tisíc za stejné období. Tyto změny přímo souvisí s reprodukčním chováním.

Rozvoj alternativních forem soužití je jedním z důležitých elementů v populačním regresu. Rozhodnutí mít či nemít děti je považováno za soukromou věc rodičů, kterou společnost nikterak neovlivňuje ani neupřednostňuje¹².

Narození dítěte je též odkládáno do vyššího věku, klesá porodnost i plodnost. Prvorodičkám v roce 2001 bylo v průměru 25-26 let, o deset let dříve rodily ženy poprvé ve věku 22-23 let. Zatímco na počátku 90. let byla intenzita plodnosti 1,9 dítěte na jednu ženu, došlo v jejich průběhu k historicky nejvýraznějšímu propadu počtu nově narozených dětí až na hodnotu 1,18 v roce 1999. Roste podíl dětí narozených mimo manželství.

Rozvodovost má neustále stoupající tendenci (viz příloha č.3) a v roce 2002 dosáhla intenzity 46 %, tj. téměř poloviny všech uzavřených manželství. Jako důvod více než 40 % rozvodů je udávána bývalými partnery rozdílnost povah, názorů a zájmů.

¹⁰ NZR, str. 4

¹¹ číselné údaje pro celou kapitolu 2.3. čerpány, pokud není uvedeno jinak, z NZR, str. 10-11

¹² NZR, str. 4

Příloha č.3 Vývoj rozvodovosti po roce 1989

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
počty rozvodů	31 376	32 055	29 366	28 572	30 227	30 939	31 135
úhrnná rozvodovost	37,2	38,0	34,7	33,9	36,1	37,5	38,4

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
počty rozvodů	33 113	32 465	32 363	23 657	29 704	31 586	31 758
úhrnná rozvodovost	41,7	41,9	42,9	32,3	41,2	45,0	46,0

Pozitivní je výrazné snížení počtu interrupcí z počtu 109 tisíc v roce 1990 na 31 tisíc v roce 2002. Stále však je tímto způsobem ukončeno děsivých 23 % všech těhotenství a v české populaci stále existuje skupina žen, která podstupuje interrupci opakovaně.

Ve dvacátém století se pod vlivem státně-kolektivistického a zároveň kulturně individualistického vnímání reality výrazně transformovala také role obecných etických východisek při formování opatření státu v oblasti rodiny. Tyto změny zasáhly politický přístup k rodinné politice, v němž se prosadil individualizující a atomizující přístup zaměřený na jednotlivce¹³.

SOUČASNÁ PODOBA RODINY - SHRNUÍ

Zatímco se vnější podmínky rodiny díky státní intervenci trvale zlepšují, vykazují vztahy uvnitř ní stále klesající soudržnost. Péče o nejzranitelnější věkové kategorie, tedy o děti a o nejstarší generaci, je ve stále větší míře směřována ven z rodiny profesionálním zařízením a odborníkům, ztrácí se mezigenerační solidarita a ochota nechat se individuálně ve prospěch společenství omezit. Rodí se stále méně dětí a narůstá jejich počet vychovávaných v neúplné rodině. Díky masivnímu přesunu vlastní zodpovědnosti muže a ženy za zabezpečení funkcí rodiny na stát dochází k devalvaci osobního a nezastupitelného významu jedince, je mu znesnadněno *sociálně dospět*. Snižuje se tak jeho odolnost vůči krizovým situacím, čímž je rodina oslabována.

¹³ NZR, str. 6

3. POHLED PÍSMÁ NA RODINU

Rodina není výsostně křesťanskou institucí. Všechny kultury světa napříč náboženskými vyznáními, tradicemi, sociálními i generačními vrstvami se s tímto fenoménem vyrovnávají, uzákoňují svá pravidla.

V Písmu se instrukce k budování rodiny prolínají se svědectvím o stvoření lidstva. Sousedství těchto dvou velkých antropologických témat na prvních stránkách bible je příznačné a dává tušit, jak důležité místo zaujímá rodina v Božím plánu s člověkem.

3.1. ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA RODINY

Dle svědectví bible byla rodina ustanovena na základě Božího přikázání. Hospodin postavil člověka před nesmírně těžký, celoživotní úkol o tuto hřivnu pečovat, reprodukovat ji a předávat dalším generacím. K úspěšnému naplnění tohoto poslání jej vybavil směrnicemi zaznamenanými v Písmu.

3.1.1. Rodina jako Boží stvoření a Boží obraz

I řekl Bůh: „Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby. Ať panují nad mořskými rybami a nad nebeským ptactvem a nad dobyt看em i nad celou zemí a nad každým plazem, který se plazí po zemi. Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.

Gn 1,26-27

Jednou z nejkonzentrovanejších biblických výpovědí o rodině, a současně její ustanovující listinou jsou verše o stvoření člověka. Idea rodiny se v nich vyskytuje pouze implicitně, ale z diskurzu

úvodního poetického útvaru je zřejmé, že se nuance obsahu slov *člověk*, *rodina*, případně *manželství* stírají a tyto pojmy splývají v jeden obtížně rozlišitelný celek. Několikrát se střídavě mluví o člověku v jednotném čísle jako o jedinci, aby následně přešla gramatická forma textu plynule do plurálu. Člověk je představen jako muž a žena, kteří dostávají příkaz plodit se a množit a naplňovat zemi¹⁴. Dokud člověk nenalezl protějšek k vytvoření rovnoprávné interakce, nebylo jeho tvoření u konce¹⁵. Tento pohled je svědectvím o biblickém vnímání člověka *do-stvořeného* teprve jako muž a žena, k nimž přirozeně patří jejich potomstvo. Písmo tak geniálně vyjadřuje základní rozměr lidství a odhaluje člověka jako *vztahovou bytost*. Bible napořád, když mluví o člověku, má na mysli muže a ženu¹⁶ s jejich prvotním posláním plodit potomstvo a vytvářet širší společenství - *rodinu*.

Figura několikanásobného paralelismu zdůrazňuje skutečnost, že je člověk-rodina Božím stvořením. Není lidským konstruktem¹⁷, nevznikla následkem nahodilého procesu, ale má zřetelně transcendentní původ. Hospodin se k člověku a jeho rodině hlásí emotivně zabarvenými slovy jako ke svému *velmi* dobrému dílu¹⁸. Svoji protekci dává najevo žehnáním, nabídkou vzájemné komunikace. Když starý svět zahynul v potopě, zachraňuje Bůh lidstvo v podobě rodiny svého věrného služebníka Noéma¹⁹,

¹⁴ [Gn 1,28] A Bůh jim požehnal a řekl jim: "Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe."

¹⁵ [Gn 2,18-22] řekl Hospodin Bůh: "Není dobré, aby člověk byl sám. Učiním mu pomoc jemu rovnou." Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve. Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu rovná. I uvedl Hospodin Bůh na člověka mrákotu, až usnul. Vzal jedno z jeho žeber a uzavřel to místo masem. A Hospodin Bůh utvořil z žeber, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu.

¹⁶ [Gn 5,1b-2] V den, kdy Bůh stvořil člověka, učinil jej k podobě Boží. Jako muže a ženu je stvořil, požehnal jim a v den, kdy je stvořil, dal jim jméno Adam (to je Člověk).

¹⁷ [Ž 100,3a] Vězte, Hospodin je Bůh, on nás učinil, a ne my sami sebe...

¹⁸ [Gn 1,31a] Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré.

- v protikladu k ostatnímu *pouze jen* dobrému dílu, (viz Gn 1,4.10.12.18.21.25)

¹⁹ [2P 2,5] Ani starý svět neušetřil, nýbrž zachoval jen Noéma, kazatele spravedlnosti, spolu se sedmi jinými, když uvedl potopu na svět bezbožných.

ze Sodomy, města hříchů, vyvádí rodinu Lotovu²⁰ a z dobytého Jericha zachovává nevěstku Rachab a její blízké²¹.

Závažné je další trojitě konstatování nezobrazitelného²² Boha, že člověk je stvořen k Božím obrazu. Ze všech tvorů se říká pouze o muži a ženě, že byli stvořeni podle Boží podoby²³. Podobnost Bohu se vztahuje na celou lidskou existenci - kromě duchovní složky člověka také na pohlavní diferenciaci. Pouze jako muž a žena je člověk obrazem Božím. Výrok o stvoření člověka jako *muže a ženy*, aby byli *naším* obrazem podle *naší* podoby naznačuje, že těžiště této podobnosti spočívá ve schopnosti utvářet vztahy.

Člověk je obrazem Božím v tom, že je mu podobně jako Bohu vlastní sociální relace. Člověk je bytostně bytostí sociální. *Izolovaný člověk*, individualistický člověk není člověkem. Člověk zobrazuje Boha svým spolulidstvím, konkretizovaným v manželství²⁴... Člověk odráží Boha ve své dialogičnosti, ve své schopnosti mluvit se svým bližním a s Bohem, ve své lásce, která je samou Boží podstatou²⁵.

Dokonalým obrazem Božím je Ježíš Kristus²⁶, který je zároveň měřítkem pravého lidství.

3.1.2. Rodina jako místo Božího přebývání

*Což on neučinil člověka jednoho
a nedal mu částku ducha?
Oč má ten jeden usilovat?
O Boží potomstvo.*

Mal 2,15

Malachiášovo prorocké slovo stručně shrnuje a rozvíjí základní principy rodiny z perspektivy nastíněné úvodní částí knihy Genesis.

²⁰ [Gn 19,12] Tu řekli ti muži Lotovi: "Máš-li zde ještě někoho, zetě, syny, dcery, všechny, kteří v tomto městě patří k tobě, vyveď je z tohoto místa.

²¹ [Joz 6,17] Město se všim všudy je klaté před Hospodinem. Naživu zůstane jen nevěstka Rachab se všemi, kteří jsou u ní v domě, neboť skryla posly, které jsme vyslali.

²² [Ex 20,4] Nezobrazíš si Boha zpodoběním ničeho, co je nahoře na nebi, dole na zemi nebo ve vodách pod zemí

²³ *Průvodce Biblií*, 1. vyd. Praha: ČBS, 2004, str.116

²⁴ PÖHLMANN, Horst Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*, 1. vyd. Jihlava: Mlýn, 2002, str. 189-190

²⁵ PÖHLMANN, str. 191

[1J 4,8] Kdo nemiluje, nepoznal Boha, protože Bůh je láska.

²⁶ [Ko 1,15] On je obraz Boha neviditelného, prvorozený všeho stvoření.

Předně konstatuje již v kapitole 3.1.1. zmiňovanou *dvojedinost* člověka, doplněnou zde navíc o dar *částky ducha*. Jde o vertikální rozšíření původního společenství muže, ženy a jejich dětí o Boží účast v Duchu svatém. Hospodin v rodině daroval muži a ženě sebe samého tím, že k jejich vztahu přidal částku svého ducha. Soužití rodiny je tak nepřímou ovlivněno odleskem vztahů uvnitř Boží Trojice.

Smyslem řečnické otázky: *Což on neučinil člověka jednoho a nedal mu částku ducha?*, je upozornit na způsoby Hospodinovy participace v rodině. Ta se nevyčerpává počátečním zformováním, ale trvá po celou dobu existence rodiny v podobě Boží aktivní přítomnosti. Jestliže přeformulujeme Boží zaslíbení²⁷, platí, že pokud se rodina oddá Bohu, je s ním jeden duch a je chrámem Ducha svatého, který v ní přebývá. Teprve tehdy, když je přizván Bůh, je rodina úplná. Takto není člověk jakožto „obraz Boží“ ničím menším než „*místem Boží přítomnosti*“²⁸.

3.1.3. Poslání rodiny

*A Bůh jim požehnal a řekl jim:
„Ploďte a množte se a naplňte zemi.
Podmaňte ji a panujte nad mořskými
rybami, nad nebeským ptactvem,
nade vším živým, co se na zemi hýbe.“*

Gn 1,28

Při stvoření člověka Bůh vytyčil vizi pro rodinu. Muž a jeho žena dostávají směrnice: *plodte a množte se a naplňte zemi, podmaňte ji a panujte...nade vším živým*. Podobné vybídnutí je znovu opakováno Noemu a jeho rodině po skončení potopy²⁹.

První tři imperativy se týkají reprodukční funkce rodiny. V českém jazyce je z etymologického hlediska zajímavý souzvuk slova *rodina* s výrazy *rod*, *rození*. Bůh svým slovem svět a život v něm stvořil, dalším slovem nařídil člověku-rodině tento život spravovat

²⁷ [1K 6,17.19] Kdo se oddá Pánu, je s ním jeden duch... Či snad nevíte, že vaše tělo je chrámem Ducha svatého, který ve vás přebývá a jež máte od Boha? Nepatříte sami sobě!

²⁸ PÖHLMANN, str. 192

²⁹ (Gn 9,1) Bůh Noemu a jeho synům požehnal a řekl jim: "Ploďte a množte se a naplňte zemi

a předávat dál. Úsilí o zplození potomstva je tedy konstitutivním prvkem rodiny.

Příkaz *plodit potomstvo* je upřesněn v Malachiášově proroctví³⁰ adjektivem *Boží*. Člověk-rodina se má aktivně snažit a zapojit všechny síly k naplnění Hospodinova příkazu. Zároveň Stvořitel dialekticky obrací pozornost k tomu, že On je tím, kdo dává potomstvo³¹, kdo tvoří stále znovu a znovu člověka k obrazu svému. Pokud nový člověk počatý fyzickým spojením muže a ženy ztratí ponětí o tom, že je *především* dcerou, či synem Božím, nesplnila rodina své poslání. Netěš se z dítek, není-li bázně boží při nich: lépe jest bez dětí umřít nežli nepobožné mítí“, dí moudrý Sirách³². V textu vyznání víry Izraele je dán otcům pokyn, aby při každé příležitosti vštěpovali svým synům lásku k Hospodinu celou silou osobnosti³³.

Z dalších dvou pokynů je zřetelný Boží důraz na řád ve stvoření a jeho odstupňované uspořádání. Zadáním úkolu podmanit si zemi a panovat nade vším živým je postulováno jedinečné postavení lidského společenství mezi ostatním stvořením. Na jedné straně Hospodin člověku postupuje značný díl moci, obdařuje jej důstojností, projevuje mu důvěru a počítá s ním, jako s partnerem³⁴. Nechává ho pojmenovat všechny živočichy³⁵, vkládá do jeho nitra eschatologickou vnímavost³⁶ a tím prakticky upevňuje jeho zvláštní místo ve struktuře stvoření.

Naopak rozkazovací způsob a jasné vymezení kompetencí a povinností je pro muže a ženu připomínkou, že jsou jenom prach

³⁰ [Mal 2,15] Což on neučinil člověka jednoho a nedal mu částku ducha? Oč má ten jeden usilovat? O Boží potomstvo. Sřezte svého ducha, nikdo ať se nezachová věrolomně k ženě svého mládí

³¹ [Ž 127,3] Hle, synové jsou dědictví od Hospodina, mzdou od něho plod lůna.

³² KOMENSKÝ, Jan A. *Informatorium školy mateřské*, 1. vyd. Praha: Kalich, 1992., str.111 [Sir 16,1] Nedychtí po množství nezdárných dětí a neraduj se ze svěvolných synů.

³³ [Dt 6,6-7] A tato slova, která ti dnes přikazuji, budeš mít v srdci. Budeš je vštěpovat svým synům a budeš o nich rozmlouvat, když budeš sedět doma nebo půjdeš cestou, když budeš uléhat nebo vstávat

³⁴ [Ž 8,6] Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu, korunuješ ho slávou a důstojností.

³⁵ [Gn 2,19] Když vytvořil Hospodin Bůh ze země všechnu polní zvěř a všechno nebeské ptactvo, přivedl je k člověku, aby viděl, jak je nazve. Každý živý tvor se měl jmenovat podle toho, jak jej nazve.

³⁶ (Kaz 3,11) On všechno učinil krásně a v pravý čas, lidem dal do srdce i touhu po věčnosti, jenže člověk nevystihne začátek ani konec díla, jež Bůh koná.

ze země³⁷, jsou smrtelní, křehcí a náchylní k nepravostem³⁸. Vláda nad stvořením je delegovanou pravomocí³⁹. Skutečným panovníkem je Hospodin⁴⁰. V analogii s praxí státních velvyslanců má rodina povinnost reprezentovat vůli toho, který ji vyslal. Je vyloučena vláda svévolná.

Člověk je postaven na zem jako Boží obraz, aby tu byl výsostným znamením Božím. Má zde na zemi vyhlášovat a prosazovat Boží vládu, Boží nárok na poslušnost všeho stvoření. A zde je posláním a úkolem člověka, aby spoluvytvářel tento výsostný Boží obraz svou podobností Bohu⁴¹.

3.2. STAROZÁKONNÍ MODEL RODINY

*Když Abram uslyšel, že jeho bratr byl
zajat, vytrhl se svými třemi sty osmnácti
zasvěcenci, zrozenými v jeho domě,
a sledoval útočníky až k Danu.
V noci se pak proti nim se svými
služebníky rozestavil a pobíjel je
a pronásledoval až po Chóbu, jež je
na sever od Damašku. Všechno jmění
přinesl zpět a nazpět přivedl též svého
bratra Lota s jeho jměním, i ženy a lid.*

Gn 14,14-16

Z faktu homonymie překladu hebrejského בית, které může znamenat *dům* i *rodina*⁴² lze dovodit, že zámožnější rodina, jakou byla Abrahamova, mohla mít i několik stovek členů. V každém případě zahrnovala mnohem větší počet osob, než je obvyklé v naší kultuře.

Izraelec nedovedl myslet o menších nebo větších celcích lidské společnosti jinak než v pojmech vyrostlých z rodinného života⁴³.

³⁷ [Gn 2,7] I vytvořil Hospodin Bůh člověka, prach ze země, a vdechl mu v chřípí dech života. Tak se stal člověk živým tvorem.

³⁸ (Ž 90,10) Počet našich let je sedmdesát roků, jsme-li při síle, pak osmdesát, a mohou se pyšnit leda trápením a ničemnostmi; kvapem uplynou a v letu odcházíme.

³⁹ [Ž 8,7] Svěřuješ mu vládu nad dílem svých rukou, všechno pod nohy mu kladeš:

⁴⁰ (Ž 24,1) Hospodinova je země se vším, co je na ní, svět i ti, kdo na něm sídlí.

⁴¹ ŽÁK, Vladislav. *Na počátku*, 1. vyd. Praha: Evangelické nakladatel., 1990, str. 32

⁴² PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, 3. vyd. Praha: Kalich, 1997., str. 28

⁴³ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, 3. vyd. Praha: Kalich a ČBS, 1992., str. 785

Ve starém Izraeli musíme počítat především s těmi strukturami obce, které jsou podstatně určovány příbuzenskými vztahy: nejmenší jednotku tvoří *rodina*, označovaná ve Starém zákoně často jako *dům otce* (בֵּית אָב) nebo jednoduše jako *dům* (בַּיִת)⁴⁴, čímž se může myslet i *velkorodina*, v níž vedle sebe žijí kromě muže, jeho ženy (popř. žen), jeho děti, otroků a otrokyň také ženatí synové a jiní závislí příbuzní (jako třeba Lot v Abrahamově rodině podle Gn 12n). ...Nejbližší nadřazenou jednotkou je *čeleď* (מִשְׁפָּחָה), okruh pokrevně příbuzných v širším smyslu; má mj. právní (např. pozemkové vlastnictví, instituci práva na odkup pozemku) a kultické funkce. Více čeledí konečně tvořilo *kmen* jako větší solidární společenství (טֵבֵן nebo מִטְבָּה, obojí znamená také *hůl*)⁴⁵.

Válečná výprava kvůli osvobození Lota a jeho lidu ukazuje na závaznost příbuzenských vztahů a velikou soudržnost rodiny v době praotců. Spoléhání na solidaritu mezi příbuznými je patrná z příběhu Rút, kdy Noemi ubezpečuje svoji snachu, že Bóaz je jejich blízký příbuzný a patří k jejich zastáncům⁴⁶. Síla rodinných vazeb se odráží v odpouštění dluhů příbuzným na základě Hospodinova nařízení *Roku odpočinutí a milostivého léta*⁴⁷, na tehdejší dobu neobyčejně liberálního. Levirátní zákon⁴⁸ zavazuje bratra zemřelého oženit se s jeho vdovou a zaručit pokračování bratrova rodu.

Struktura ranné hebrejské společnosti byla patriarchální. Rodokmeny sledují převážně mužskou linii. Manželství bylo většinou monogamní. Zřídka, především v období patriarchů a v ranné době královské se vyskytovala polygamie, která však byla později kritizována⁴⁹. Muž zodpovídal za všechny členy rodiny a měl nad nimi

⁴⁴ [Ex 12,3] Vyhlaste celé izraelské pospolitosti: Desátého dne tohoto měsíce si každý vezmete beránka podle svých rodů, beránka na rodinu.

⁴⁵ RENDTORF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*, 2.vyd. Praha: Vyšehrad, 2000., str. 113-114

⁴⁶ [Rt 2,20] Tu řekla Noemi své snaše: "Požehnán buď od Hospodina, který neodňal své milosrdenství od živých ani od mrtvých." A pokračovala: "Ten muž je náš blízký příbuzný, patří k našim zastáncům."

⁴⁷ [Lv 25,13] V tomto milostivém létě se každý vrátí ke svému vlastnictví.

⁴⁸ [Dt 25,5] Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevdá se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní její švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství.

⁴⁹ (1Kr 11,3) Šalomoun měl mnoho žen: sedm set kněžen a tři sta ženin. Jeho ženy odklonily jeho srdce.

velikou, téměř absolutní moc. Častým oslovením otce i manžela bylo *Pán*⁵⁰. Rozhodoval o všech důležitých záležitostech, určoval duchovní směřování rodiny⁵¹, měl právo zrušit slib daný ženou⁵², případně dcerou⁵³. Pokud byli naživu bratři, resp. synové, žena neměla právo na dědictví po otci, resp. manželovi⁵⁴. Muž se směl se svou ženou rozvést, kdežto žena pravděpodobně ne⁵⁵.

Přesto Starý zákon obsahuje mnoho příběhů žen, které měly značný vliv na rozhodování v rodině⁵⁶ i v celé Izraelské pospolitosti⁵⁷.

Prvořadým úkolem rodiny bylo mít co největší počet dětí, nejlépe synů. Bezdětnost byla vnímána jako Boží nepřízeň⁵⁸. Prvorozený syn měl mezi sourozenci výsadní postavení⁵⁹.

⁵⁰ [Gn 18,12] *Sára* se zasmála v duchu a řekla si: "Když už jsem tak sešlá, má se mi dostat takové rozkoše? I můj pán je stařec."

[Gn 31,35] *Ráchel* otci řekla: "Nechť se můj pán nehněvá, že před ním nemohu povstat; stalo se mi, co se stává ženám." *Lában* slídlil, ale bůžky nenašel.

⁵¹ [Joz 24,15] Jestliže se vám zdá, že sloužit Hospodinu je zlé, vyvolte si dnes, komu chcete sloužit: zda božstvům, kterým sloužili vaši otcové, když byli za řekou Eufратem, nebo božstvům Emorejců, v jejichž zemi sídlíte. Já a můj dům budeme sloužit Hospodinu."

⁵² [Nu 30,11-13] Jestliže něco slíbila nebo se k něčemu přisezně zavázala žena v domě svého muže a její muž to slyšel a mlčel k tomu a nezabránil jí, budou platit všechny její sliby, i každý závazek, který na sebe vzala, bude platný. Jestliže je však její muž toho dne, kdy je slyšel, výslovně zrušil, tedy vše, co pronesla svými rty jako svůj slib nebo závazek, který na sebe vzala, pozbývá platnosti. Její muž je zrušil a Hospodin jí odpustí.

⁵³ [Nu 30,4-6] Když učiní slib Hospodinu žena a zaváže se k něčemu v otcovském domě ve svém dívčím věku a její otec uslyší její slib a závazek, který na sebe vzala, a bude k tomu mlčet, tedy budou všechny její sliby platit, i každý závazek, který na sebe vzala, bude platný. Jestliže však jí otec zabránil toho dne, kdy to uslyší, nebudou platit žádné její sliby a závazky, které na sebe vzala. Hospodin jí odpustí, protože jí v tom otec zabránil

⁵⁴ [Nu 27,8-11a] Mluv k Izraelcům takto: Když někdo zemře a nemá syna, převedete dědictví po něm na jeho dceru. Jestliže nemá ani dceru, dáte dědictví po něm jeho bratrům. Jestliže nemá ani bratry, dáte dědictví po něm bratrům jeho otce. Jestliže nejsou ani bratři po jeho otci, dáte dědictví po něm jeho nejbližšímu příbuznému z jeho čeledi; ten je obdrží."

⁵⁵ *Nový biblický slovník*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996., str. 870

[Dt 24,1] Když si muž vezme ženu a ožení se s ní, ona však u něho nenalezne přízeň, neboť na ní shledal něco odporného, napíše jí rozlukový list, dá jí ho do rukou a vykáže ji ze svého domu.

⁵⁶ [1S 25,18-19] *Abigajil* rychle vzala dvě stě chlebů, dva měchy vína, pět připravených ovcí, pět měr praženého zrní, sto sušených hroznů, dvě stě pletenců sušených fiků a naložila to na osly. Svým mládencům řekla: "Jděte napřed, já půjdu za vámi." Svému muži *Nábalovi* neoznámila nic.

⁵⁷ [Sd 4,4] Toho času v Izraeli soudila prorokyně *Debóra*, žena *Lapidótova*.

⁵⁸ [1S 1,5-6] *Chaně* pak dával dvojnásobný díl, protože *Chanu* miloval; Hospodin však uzavřel její lůno. Její protivnice jí ustavičně urážela, že Hospodin uzavřel její lůno, jen aby jí dráždila.

⁵⁹ (Gn 43,33) A seděli před ním od prvorozeného, jak náleželo prvorozenému, až po nejmladšího, každý podle svého věku. Jeden jako druhý trnuli úžasem.

3.3. NOVOZÁKONNÍ RODINNÁ SPECIFIKA

3.3.1. Rodina jako základ církve

Nejste již tedy cizinci a přistěhovalci, máte právo Božího lidu a patříte k Boží rodině. Jste stavbou, jejímž základem jsou apoštolové a proroci a úhelným kamenem sám Kristus Ježíš. V něm je celá stavba pevně spojena a roste v chrám, posvěcený v Pánu; v něm jste i vy společně budování v duchovní přibýtek Boží.

Ef 2,19-22

Pokud ze Starého zákona vyplývá, že je rodina podstatou společnosti, potom v kontextu učení Ježíše Krista a apoštolů je nutné dodat, že je též základem církve. Domácnosti v Jeruzalémě byly vedle chrámu místem setkávání prvotní církve⁶⁰.

V helénistických městech hrála domácnost při zřizování církví neméně důležitou roli. První z pohanů přistoupila ke křtu v Caesareji celá Kornéliova domácnost, včetně služebníků, zbožného vojáka, příbuzných a blízkých přátel⁶¹. Před Pavlovou plavbou do Evropy vznikl ve Filiprech sbor z pokřtěné domácnosti Lydie⁶² a žalárníka⁶³. V Korintu se jako první z celé Achaje obrátila *rodina Štěpánova*⁶⁴.

⁶⁰ [Sk 2,46] Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem.

⁶¹ [Sk 10,7.24.47-48a] Když odešel ten anděl, zavolal si Kornélius ze svých lidí dva sluhy a jednoho zbožného vojáka ze své stráže,... Nazíří přišli do Cesareje. Kornélius je očekával a spolu s ním jeho příbuzní a nejbližší přátelé...Kdo může zabránit, aby byli vodou pokřtěni ti, kteří přijali Ducha svatého jako my?" A dal pokyn, aby byli pokřtěni ve jméno Ježíše Krista.

⁶² [Sk 16,14-15] Poslouchala nás i jedna žena jménem Lydie, obchodnice s purpurem z města Thyatir, která věřila v jediného Boha. Pán jí otevřel srdce, aby přijala, co Pavel zvěstoval. Když byla ona a všichni z jejího domu pokřtěni, obrátila se na nás s prosbou: "Jste-li přesvědčeni, že jsem uvěřila v Pána, vejděte do mého domu a buďte mými hosty"; a my jsme její naléhavé pozvání přijali.

⁶³ [Sk 16,29-33] Tu žalárník rozkázal, aby mu přinesli světlo, vběhl dovnitř a pln strachu padl před Pavlem a Silasem na kolena. Pak je vyvedl ven a řekl: "Bohové a páni, co mám dělat, abych byl zachráněn?" Oni mu řekli: "Věř v Pána Ježíše, a budeš spasen ty i všichni, kdo jsou v tvém domě." A začali jemu i všem v jeho domácnosti zvěstovat slovo Boží. Ještě v tu noční chvíli se jich ujal, očistil jim rány a hned se dal se všemi svými lidmi pokřtít.

⁶⁴ *Nový biblický slovník*, str. 871

[1K 16,15] O něco vás prosím, bratří. Víte o rodině Štěpánově, že první z celé Achaje uvěřili a dali se do služby bratřím.

3.3.2. Rodina jako obraz vztahu Boha k jeho lidu

Ještě když mluvil k zástupům, hle, jeho matka a bratři stáli venku a chtěli s ním mluvit. Někdo mu řekl: "Hle, tvá matka a tvoji bratři stojí venku a chtějí s tebou mluvit." On však odpověděl tomu, kdo mu to řekl: "Kdo je má matka a kdo jsou moji bratři?" Ukázal na své učedníky a řekl: "Hle, moje matka a moji bratři. Neboť kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka."

Mt 12,45-50

Významným novozákonním propracováním tématu *rodina* je rozšíření obsahu tohoto slova oproti převládajícímu pochopení v Tenaku⁶⁵. Kromě základního významu je pojata rodina také jako společenství následovníků evangelia. Ježíš nazývá matkou a bratry všechny učedníky, kteří následují Boha. Pavel povzbuzuje Galatské křesťany, aby neumdlévávali v konání dobra a prokazovali jej především příslušníkům rodiny víry⁶⁶. V listu Efezským nabízí bratřím věrným v Kristu Ježíši⁶⁷ možnost nové identity začleněním k Božímu lidu a do Boží rodiny⁶⁸. Tato extenze pojetí rodiny nad rámec pokrevních svazků, respektive mimo sféru *společenství pod jednou střešou* dosvědčuje již ve Starém zákoně zmiňovanou Boží nejlepší vůli přiblížit se k člověku⁶⁹ a mít s ním důvěrný vztah⁷⁰. Oslovení *bratře, sestro*, ve Starém zákoně rezervované téměř výhradně⁷¹ geneticky příbuzným, symbolizuje mezi křesťany důraz na osobní vztahy.

Hospodin je v ostrém kontrastu ve srovnání s netečnými, případně krutými božstvy okolních národů antropomorfizován jako

⁶⁵ tedy společenství *pod jednou střešou*, složené z manželů, genetických příbuzných a čeledi.
⁶⁶ [Ga 6,10] A tak dokud je čas, číňme dobře všem, nejvíce však těm, kteří patří do rodiny víry.

⁶⁷ [Ef 1,1] Pavel, z Boží vůle apoštol Ježíše Krista, bratřím věrným v Kristu Ježíši:

⁶⁸ [Ef 2,19] Nejste již tedy cizinci a přistěhovalci, máte právo Božího lidu a patříte k Boží rodině.

⁶⁹ [Iz 46,13] Přiblížil jsem svoji spravedlnost, daleko už není, nebude už prodlévat má spása. Obdařím Sijón spásou, oslavím se v Izraeli."

⁷⁰ [Dt 4,7] Což se najde jiný veliký národ, jemuž jsou jeho bohové tak blízko, jako je nám Hospodin, náš Bůh, kdykoli k němu voláme?

⁷¹ výjimkou jsou např. silné přátelské vztahy, např. mezi Davidem a Jónatanem:

[2S 1,26] Stýská se mi po tobě, můj bratře Jónatane, byls ke mně pln něhy, tvá láska ke mně byla podivuhodnější nad lásku žen.

otec⁷². Nerozpakuje se začlenit do pozemského rodokmenu⁷³ svého syna Ježíše Krista ani kenaanskou prostitutku⁷⁴, či Moábskou pohanku⁷⁵. Do *rodiny víry* může být povolán a Hospodinovým *synem*, či *dcerou* se stát každý, kdo v něho složí naději a důvěru, bez ohledu na věk, původ či schopnosti, každý kdo se aktivně chopí Boží výzvy a je ochoten s ním budovat vztah⁷⁶.

3.4. HODNOTA RODINY V PERSPEKTIVĚ BOŽÍHO KRÁLOVSTVÍ

Ježíš jim řekl: "Amen, pravím vám, není nikoho, kdo opustil dům nebo bratry nebo sestry nebo matku nebo otce nebo děti nebo pole pro mne a pro evangelium, aby nyní, v tomto čase, nedostal spolu s pronásledováním stokrát více domů, bratří, sester, matek, dětí i polí a v přicházejícím věku život věčný.

Mk 10,29-30

Synoptikové pracují s ideou rodiny, aby na ní ukázali význam následování Ježíše Krista.

U Marka se tato látka objevuje v perikopě *O majetku*⁷⁷, Lukáš ji použil dvakrát v perikopách *O rozhodnutí pro Krista*⁷⁸ a *O chudobě*

⁷² [Mt 6,6.8-9] Když se modlíš, vejdi do svého pokojíku, zavři za sebou dveře a modli se k svému Otci, který zůstává skryt; a tvůj Otec, který vidí, co je skryto, ti odplatí. Nebuďte jako oni; vždyť váš Otec ví, co potřebujete, dříve než ho prosíte. Vy se modlete takto: Otče náš, jenž jsi na nebesích, buď posvěceno tvé jméno.

[Jr 3,19] Řekl jsem: "Jak tě mám připojit k synům a dát ti tu přežádoucí zemi, skvostné dědictví zástupů pronárodů? Domníval jsem se, že mě budeš nazývat Otcem a nebudeš se ode mne odvracet.

⁷³ [Mt 1,1.5] Listina rodu Ježíše Krista, syna Davidova,...Salmón měl syna Boaze z Rachaby, Boaz Obéda z Rút,...

⁷⁴ [Joz 2,1b] "Jděte, prohlédněte tu zemi i Jericho." Šli tedy a vstoupili do domu jedné ženy jménem Rachab, nevěstky, a tam přespali.

⁷⁵ [Rt 1,4a] Ti se oženili s Moábkami. Jedna se jmenovala Orpa, druhá Rút.

⁷⁶ (Ga 4,6-7) Protože jste synové, poslal Bůh do našich srdcí Ducha svého Syna, Ducha volajícího Abba, Otče. A tak už nejsi otrok, nýbrž syn, a když syn, tedy z moci Boží i dědic.

⁷⁷ [Mk 10,29-30] viz ↑

⁷⁸ [L 14,26] Kdo přichází ke mně a nedovede se zřítí svého otce a matky, své ženy a dětí, svých bratrů a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem.

*pro Boží království*⁷⁹, v Matoušově evangeliu je situovaná do oddílů *Člověk proti člověku pro Ježíše*⁸⁰ a *O majetku*⁸¹.

Ježíš si musel být vědom, že ve společnosti, kde rodinné hodnoty měly vysoký kredit, vzbudí svými výroky pohoršení. V souvislosti s jinými výpověďmi bible⁸² je vyloučeno, že jeho záměrem bylo oslabení významu rodiny. Ježíš jí přiznává veškerou vážnost, která jí byla určena Hospodinem⁸³. Tyto evangelijní oddíly primárně hovoří o kompetenci k následování Ježíše, podílu na věčném životě, významu evangelia, o Božím království.

Samozřejmě se po učednících nechce, aby ženu a děti dali jiným, ale musí je i vše ostatní podřídít Kristu. ...Vidí, že spasení je zdarma. Stejně jasně vidí, že vyznat svou víru v Krista je bude stát kariéru, přátele, rodinu, snad i samotný život; a pak se rozhodují mezi Kristem a spasením na jedné straně a vším ostatním na straně druhé. Všichni Kristovi učedníci musí být na tuto volbu kdykoliv připraveni. Musí být ochotni „nenávidět“, tedy dát na druhé místo všechno ostatní a podle potřeby se toho i vzdát⁸⁴.

Obdobné téma se nachází v ještě citově exponovanější formě ve vyprávění o obětování Izáka. Poté, když se Sáře a Abrahámovi konečně narodí zaslíbený a dlouho očekávaný syn, dostane šťastný otec příkaz obětovat ho Hospodinu⁸⁵. V duchovní rovině byla oběť dokonána a Abrahám podřízením se Božímu příkazu demonstruje své

⁷⁹ [L 18,29-30] On jim řekl: "Amen, pravím vám, není nikoho, kdo opustil dům nebo ženu nebo bratry nebo rodiče nebo děti pro Boží království, aby v tomto čase nedostal mnohokrát víc a v přicházejícím věku život věčný."

⁸⁰ [Mt 10,37] Kdo miluje otce a matku více nežli mne, není mne hoden.

⁸¹ [Mt 19,29] A každý, kdo opustil domy nebo bratry nebo sestry nebo otce nebo matku nebo děti nebo pole pro mé jméno, stokrát víc dostane a bude mít podíl na věčném životě.

⁸² [1Tm 5,8] Kdo se nestará o své blízké a zvláště o členy rodiny, zapřel víru a je horší než nevěřící.

[Mk 7,9-13] marná je zbožnost, kterou mne ctí, učíte naukám, jež jsou jen příkazy lidskými.' Opustili jste přikázání Boží a držíte se lidské tradice." A ještě řekl: "Jak dovedně rušíte Boží přikázání, abyste zachovali svou tradici! Vždyť Mojžiš řekl: 'Cti svého otce i svou matku' a 'kdo zlořečí otci nebo matce, ať je potrestán smrtí'. Vy však učíte: Řekne-li někdo otci nebo matce: 'To, čím jsem ti zavázán pomoci, je korbán (to jest dar Bohu)', již podle vás nemusí pro otce nebo matku nic udělat; tak rušíte Boží slovo svou tradicí, kterou pěstujete. A takových podobných věcí činíte mnoho.

⁸³ [Mk 10,11-12] řekl jim: "Kdo propustí svou manželku a vezme si jinou, dopouští se vůči ní cizoložství; a jestliže manželka propustí svého muže a vezme si jiného, dopouští se cizoložství."

⁸⁴ GOODING, David. *Lukášovo evangelium*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1994, str. 220

⁸⁵ [Gn 22,2] A Bůh řekl: "Vezmi svého jediného syna Izáka, kterého miluješ, odejdi do země Mórija a tam ho obětuj jako oběť zápalnou na jedné hoře, o níž ti povím!"

skutečné priority. Na prvním místě byla bohabojnost, za kterou byl Božím poslem⁸⁶ i autorem listu Židům⁸⁷ oceněn.

Tyto příběhy vymezují limity významu rodiny v kontextu biblického učení a sdělují důležitou informaci: *Rodina není nejvyšší hodnotou*. Evangelium, následování Krista a poslušnost Bohu jsou nad rodinné vztahy, v nejradikálnější verzi u Lukáše dokonce nad význam vlastní osobnosti⁸⁸. Pokud má zaujmout rodina v životě člověka správné místo, je třeba vzít v úvahu nebezpečí přeakcentování významu mezilidských relací na úkor vztahu s Bohem.

POHLED PÍSMÁ NA RODINU - SHRNUTÍ

Hospodin stvořil člověka jako muže a ženu a tím zároveň položil základ rodiny, jejímž úkolem je pokračování v Bohem započatém díle: plozením potomstva⁸⁹, vládou nad stvořením a udržováním stanoveného pořádku. Bůh s člověkem jedná i nadále prostřednictvím rodiny. I přes padlé lidství se vyznačuje rodina popsaná v bibli velikou soudržností jednotlivých členů, vzájemnou podporou a závislostí v pozitivním slova smyslu. Před úsilím člověka o dobré rodinné prostředí je jeho nejdůležitějším posláním budování vztahu s Bohem.

⁸⁶ [Gn 22,12.17-18] posel řekl: "Nevztahuj na chlapce ruku, nic mu nedělej! Právě teď jsem poznal, že jsi bohabojný, neboť jsi mi neodepřel svého jediného syna."...Tvé potomstvo obdrží bránu svých nepřátel a ve tvém potomstvu dojdou požehnání všechny pronárody země, protože jsi uposlechl mého hlasu."

⁸⁷ [Žd 11,17-19] Abraham věřil, a proto šel obětovat Izáka, když byl podroben zkoušce. Svého jediného syna byl hotov obětovat, ačkoli se mu dostalo zaslíbení a bylo mu řečeno: 'Z Izáka bude pocházet tvé potomstvo.' Počítal s tím, že Bůh je mocen vzkřísit i mrtvé. Proto dostal Izáka zpět jako předobraz budoucího vzkříšení.

⁸⁸ [L 14,26] viz ↑

⁸⁹ Moderní rozhodování mužů a žen zda mít děti, nebo volit dobrovolnou bezdětnost je ve světle příběhu o stvoření irelevantní.

4. VZTAHY V BIBLI

*I řekl Hospodin Bůh:
„Není dobré, aby člověk byl sám.
Učiním mu pomoc jemu rovnou.“*

Gn 2,18

Přesto, že člověk žil v bezprostřední blízkosti Boha obklopen vším dalším stvořením, byl sám, *neúplný*. Hospodin na počátku lidských dějin deklaruje, že člověk není bytost soliterní, nýbrž sociální. Bible pomocí barvitého, emotivního popisu vztahů mezi Stvořitelem a stvořením i interpersonálních vazeb, především rodinných, tlumočí závažná sdělení o Bohu i o člověku.

4.1. VZTAH JAKO ZÁKLADNÍ ATRIBUT LIDSTVÍ

*Tu vystoupil jeden zákoník a zkoušel ho:
"Mistře, co mám dělat, abych měl podíl
na věčném životě?" Ježíš mu odpověděl:
"Co je psáno v Zákoně? Jak to tam čteš?"
On mu řekl: "Miluj Hospodina, Boha
svého, z celého svého srdce, celou svou
duší, celou svou silou a celou svou myslí'
a 'miluj svého bližního jako sám sebe'."
Ježíš mu řekl: "Správně jsi odpověděl. To
čti a budeš živ."*

L 10,25-28

Podstatu Mojžíšova zákona vystihují v synoptických evangeliích citace dvou míst Tóry⁹⁰. Oba odkazy se týkají příkazu milovat, tedy *vztahu par excellence*; ve vertikální rovině s Hospodinem, v horizontální úrovni s ostatními lidmi. To je jádro Bohem daných ustanovení, které již nelze dále redukovat. Pouze člověk účastníci se

⁹⁰ [Dt 6,5] Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou.

[Lv 19,18] Nebudeš se mstít synům svého lidu a nezanevřeš na ně, ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého. Já jsem Hospodin.

společenství lásky v obou uvedených rozměrech plně využívá potenciálu svého *lidství*⁹¹.

Podstata lidského života podle biblické zvěsti nezáleží v tělesných nebo duševních schopnostech. Podstata člověčenství záleží ve správném vztahu k Bohu a zároveň člověku⁹².

Tím nejdůležitějším, co můžeme se svým životem udělat, je vstoupit do vztahu a rozvíjet ho, nejdříve s Bohem a pak s lidmi. Na ničem v životě nezáleží víc, nic nemá pro život větší význam než kvalita našeho vztahu k Bohu a k druhým⁹³.

Pouze v kontextu vztahů mohou být naplněny nejhlubší potřeby lidské bytosti... Každý z nás potřebuje být někomu blízký... Bůh nás stvořil ke svému obrazu, jako lidské bytosti, které nejsou podobné žádnému jinému stvoření. Máme jako On jedinečnou schopnost vztahu⁹⁴.

4.1.1. Vztahy uvnitř Trojice

*...aby všichni byli jedno jako ty, Otče,
ve mně a já v tobě, aby i oni byli v nás,
aby tak svět uvěřil, že jsi mě poslal.
Slávu, kterou jsi mi dal, dal jsem jim,
aby byli jedno, jako my jsme jedno - já
v nich a ty ve mně; aby byli uvedeni
v dokonalost jednoty a svět aby poznal,
že ty jsi mě poslal a zamiloval sis je
tak jako mne.*

J 17,21-23

Uvnitř Boží Trojice je vztahovost jednou z jejích konstitutivních vlastností⁹⁵. Adjektivum *jediný* v základním vyznání víry lidu Staré smlouvy⁹⁶, které je odvozeno z kořene יחד naznačuje v tomto kontextu *jednotu, sjednocenost*⁹⁷ trojjediného Boha. Obdobně je užito v textu o přilnutí ženy a muže v zahradě Edenu⁹⁸. Protože Bůh je v sobě samém

⁹¹ (1J 4,12) Boha nikdy nikdo neviděl, ale jestliže se milujeme navzájem, Bůh v nás zůstává a jeho láska v nás dosáhla svého cíle.

⁹² HROMÁDKA, Josef L. *Evangelium o cestě za člověkem*, 1.vyd. Praha: Kalich, 1986., str.178

⁹³ CRABB, Lawrence J. *Muž a žena*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1997., str. 106

⁹⁴ CRABB, Lawrence J. *Manželství je vztah*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1994., str. 17

⁹⁵ [J 10,30] Já a Otec jsme jedno.

[J 10,38b] ...Otec je ve mně a já v Otcí.

⁹⁶ [Dt 6,4] Slyš, Izraeli, Hospodin je náš Bůh, Hospodin jediný.

⁹⁷ PÍPAL, *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, str. 16

⁹⁸ [Gn 2,24] Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.

společenstvím, znamená to, že morální tvorové, kteří jsou stvořeni k jeho obrazu, naleznou plnost života jen v rámci společenství⁹⁹.

Svým příkladem inspiruje Bůh člověka k realizaci vztahů lásky¹⁰⁰ se sebou samým i k bližnímu. Bůh, protože je láska, chce darovat člověku sám sebe - lásku. To nejde ani skrze zákon, ani skrze prorocké slovo. To jde jen v osobní přítomnosti, v onom "Bůh s námi" - "Immanuel"¹⁰¹. Boží Trojice se sama stává zdrojem veškeré lidské způsobilosti iniciovat vztahy a rozvíjet je¹⁰².

4.1.2. Vztah člověka s Bohem

*Beru si však k srdci a s důvěrou
očekávám Hospodinovo milosrdenství, jež
nepomítí, jeho slitování, jež nekončí.
Obnovuje se každého rána, tvá věrnost je
neskonalá. "Můj podíl je Hospodin," praví
má duše, proto na něj čekám. Dobrý je
Hospodin k těm, kdo v něho naději složí,
k duši, jež se na jeho vůli dotazuje.*

Pl 3,21-25

Hospodin je v pantheonu božstev starověkých národů jedinečný tím, že se nespokojí s pouhým přijímáním modliteb, postu, chval, uctívání a obětí. On nadto nabízí lidem vztah¹⁰³, který je do té míry symetrický, že není vyžadován proti osobní vůli a jedinec má svobodu odmítnout jej opěťovat. Bůh aktivně vstupuje s člověkem do rozhovoru, pečuje o jeho pozemské záležitosti a očekává interaktivní odezvu¹⁰⁴. Tam, kde se realizuje důvěrné setkání s Hospodinem, zaznamenávají autoři biblických knih reakce plné hlubokých emocí¹⁰⁵. Boží zájem o člověka je silnější než mateřská

⁹⁹ *Nový biblický slovník*, str. 1055

¹⁰⁰ [1J 3,16] Podle toho jsme poznali, co je láska, že on za nás položil život. A tak i my jsme povinni položit život za své bratry.

¹⁰¹ BRUNNER, Emil Heinrich. *Dogmatics, I. The Christian doctrine of God*, London: Lutherworth Press, 1949., str. 219

¹⁰² [1J 4,19] My milujeme, protože Bůh napřed miloval nás.

¹⁰³ [Iz 41,13] Já jsem Hospodin, tvůj Bůh, držím tě za pravici, pravím ti: „Neboj se, já jsem tvá pomoc.“

¹⁰⁴ [Iz 1,18a] Pojdte, projednejme to spolu, praví Hospodin...

¹⁰⁵ (Ezd 3,13) Radostný hlahol nebylo možno rozeznat od pláče lidu. Lid totiž hlaholil tak mohutným hlaholem, že se to rozléhalo dodaleka.

láska¹⁰⁶ a on o tom v hloubce svého nitra ví¹⁰⁷. I kdyby ztroskotaly všechny pozemské vazby¹⁰⁸, důvěra založená na Božím příslibu je zdrojem pozemské i eschatologické naděje¹⁰⁹.

Konečným Hospodinovým záměrem s lidmi je spasení duší¹¹⁰ a budoucí trvalé a dokonalé vzájemné společenství¹¹¹. K tomuto cíli směřují jeho úmysly a činy¹¹². Nejzřetelněji se Boží hluboký zájem o člověka odráží v inkarnaci Ježíše Krista, v jeho díle smíření na Golgotském kříži a oběti za lidský hřích¹¹³.

Pro správnou interpretaci postavení člověka před Hospodinem je třeba mít na paměti jeho stvoření z prachu země¹¹⁴, plnou závislost na Božím dechu života a na požehnání Stvořitele¹¹⁵. Boží zaslíbení platí pro ty, kdo následují Boha cestou lásky a podřízení se. Milovat Hospodina znamená přijmout jeho přikázání a zachovávat je¹¹⁶. Otázku poslušnosti Písmo považuje za existenciální¹¹⁷. Bůh očekává plnou důvěru¹¹⁸, nestrpí formální zbožnost¹¹⁹. Aby bylo dosaženo největší možné souměrnosti vzájemného vztahu s Bohem ze strany člověka, je třeba zapojit, veškerou sílu, vůli, intelekt, invenci,

¹⁰⁶ [Iz 49,15] Cožpak může zapomenout žena na své pacholátko, neslitovat se nad synem vlastního života? I kdyby některé zapomněly, já na tebe nezapomenu.

¹⁰⁷ [Ž 42,2] Jako laň dychtí po bystré vodě, tak dychtí duše má po tobě, Bože!

¹⁰⁸ [Ž 27,10] I kdyby mě opustil můj otec, moje matka, Hospodin se mě vždy ujme.

¹⁰⁹ [Jr 29,11] Neboť to, co s vámi zamýšlím, znám jen já sám, je výrok Hospodinův, jsou to myšlenky o pokoji, nikoli o zlu: chci vám dát naději do budoucnosti.

¹¹⁰ [1P 1,5,9] Boží moc vás skrze víru střeží ke spasení, které bude odhaleno v posledním čase... tak docházíte cíle víry, spasení duší.

¹¹¹ [Zj 21,3b-4] "Hle, příbytek Boží uprostřed lidí, Bůh bude přebývat mezi nimi a oni budou jeho lid; on sám, jejich Bůh, bude s nimi, a setře jim každou slzu s očí. A smrti již nebude, ani žalu ani nářku ani bolesti už nebude - neboť co bylo, pominulo."

¹¹² [Jl 2,18] Horlivě se ujme Hospodin své země a se svým lidem bude mít soucit.

¹¹³ [Iz 53,5] Jenže on byl proklán pro naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni.

¹¹⁴ [Gn 2,7] viz ↑

¹¹⁵ [Dt 30,15-16] Hleď, předložil jsem ti dnes život a dobro i smrt a zlo; když ti dnes přikazuji, abys miloval Hospodina, svého Boha, chodil po jeho cestách a dbal na jeho přikázání, nařízení a právní ustanovení, pak budeš žít a rozmnožíš se; Hospodin, tvůj Bůh, ti bude zehnat v zemi, kterou přicházíš obsadit

¹¹⁶ [J 14,21] Kdo přijal má přikázání a zachovává je, ten mě miluje. A toho, kdo mě miluje, bude milovat můj Otec; i já ho budu milovat a dám mu to poznat."

¹¹⁷ [Kaz 12,13] Závěr všeho, co jsi slyšel: Boha se boj a jeho přikázání zachovávej; na tom u člověka všechno závisí.

¹¹⁸ [Žd 11,1] Věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a být si jist tím, co nevidíme. K takové víře předků se Bůh přiznal svým svědectvím.

¹¹⁹ [Za 7,5-6] Řekni všemu lidu země i kněžím: Když jste se postili a nařikali pátého a sedmého měsíce, teď už po sedmdesát let, postili jste se opravdu kvůli mně? A když jíte a pijete, nejte a nepijete si pro sebe?

schopnosti i obdarování¹²⁰. Odmítnutí vztahu s Hospodinem a odvrácení se od něho není eticky neutrálním činem. Bible tento postoj nazývá hříchem, který v konečném důsledku vede ke smrti jedince a zániku lidstva¹²¹.

4.1.3. Vztah člověka k člověku

Král odpoví a řekne jim: 'Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili.'

Mt 25,40

Nikoliv zvířata, ptáci a rostliny, které na Hospodinův příkaz pojmenoval¹²², ani stvořené věci, ale opět pouze příslušník lidského rodu je schopen člověku v horizontální rovině saturovat životně důležitou potřebu obecnství¹²³.

Základní potřeby lidské bytosti jsou podmíněny podstatně *vztažným (relačním)* charakterem lidské existence. Každý člověk existuje pouze ve vztahu k jinému, ať už se jedná o okolí nebo osobu. Tento vztah je zprostředkován tělem, jehož prostřednictvím pociťujeme primární skutečnost světa věcí a osob; prací ve všech jejich formách, jíž můžeme směnit s druhým; a konečně řečí, umožňující osobní komunikaci. Tento trojí způsob vztahů k bližnímu vytváří *tři základní potřeby*: zajištění si *bezpečí* ve styku s druhými, *vzájemnost* výměny, a *identitu* osobnosti v komunikaci¹²⁴.

Veškeré vztahy s bližními v sobě zahrnují vždy vzestupnou a sestupnou tendenci, která souvisí s ambivalencí lidské existence. *Bezpečí* ve vztahu s druhým je neustále ohrožováno *násilím*, proti kterému je nutno se bránit. Nelze se však izolovat od všech vztahů absolutně, protože jsou nezbytným předpokladem pro *úctu, lásku*. Nezbytnost *vzájemné výměny* by měla vést ke *spravedlnosti*; tedy

¹²⁰ [Mk 12,30] miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, z celé své mysli a z celé své síly!

¹²¹ [Dt 30,17-18] Jestliže se však tvé srdce odvrátí a nebudeš poslouchat, ale dáš se svést a budeš se klanět jiným bohům a sloužit jim, oznamuji vám dnes, že úplně zaniknete. Nebudete dlouho živi v zemi, kam přecházíš přes Jordán, abys ji obsadil

¹²² [Gn 2,19] viz ↑

¹²³ [Gn 2,20] Člověk tedy pojmenoval všechna zvířata a nebeské ptactvo i všechnu polní zvěř. Ale pro člověka se nenašla pomoc jemu rovná.

¹²⁴ FUCHS, Eric. *Co dělá naše jednání dobrým?*, 1. vyd. Jihlava: Mlýn, 2003., str. 13

k poznání, že materiální, kulturní i duchovní statky bližního mohou být zdrojem obohacení ve vzájemném sdílení a výměně *důvěry*. Může ale také vyvolat *žádostivost* (ve formě závisti, sobectví, touhy zmocnit se statků druhého, atd.)¹²⁵. Další základní potřebou člověka je potřeba *identity*, vědomí že někam patří, je uznáván jako jedinečná bytost, je někým milovanou osobou¹²⁶. Toto *sebeuvědomění* získává od druhých, je svázáno s jeho sociální rolí, jeho způsobilostí, hlouběji s důvěrou, přátelstvím ostatních, ještě hlouběji s láskou, již se mu dostává¹²⁷.

Rovnováhu ve vztazích, které jsou k životu nezbytné, si nemůže člověk sám zajistit. Jednotlivec proto nutně potřebuje ochranu společenství rodiny (resp. státu)¹²⁸. Výhody koexistence oproti životu o samotě, bez přátel a partnera jsou v Písmu zdůvodněny také pragmaticky¹²⁹.

4.1.4. Jedinečnost vztahů v rodině

*Ty jsi mě vyvedl z života matky,
chovals mě v bezpečí u jejích prsou.
Na tebe jsem odkázán už z lůna,
z života mé matky ty jsi můj Bůh.*

Ž 22,10-11

Všichni příslušníci lidského pokolení po celou historii participují na rodinném uspořádání společnosti. I svobodný a opuštěný člověk byl přinejmenším kdysi synem, či dcerou své matky.

¹²⁵ Z toho je zřejmé, že hospodářský sektor společenského života v mnohém přesahuje pouhou směnu zboží - představuje velkou část mezilidských vztahů. - FUCHS, *Co dělá naše jednání dobrým?*, str. 14

¹²⁶ [Př 30,21.23] Pod třemi věcmi se chvěje země a čtyři nemůže unést: ...vdanou ženu, která není milována...

¹²⁷ FUCHS, *Co dělá naše jednání dobrým?*, str. 14-15

¹²⁸ Nejprve fyzickou, proti primárním formám násilí (vražda, napadení, znásilnění atd.), pak ekonomickou (proti přírodním nebo sociálním pohromám prostřednictvím různých pojistek a sociálních zabezpečení) a konečně ochranu psychologickou či léčebnou, citovou - proti strachu z osamění, úzkosti ze smrti atd. (terapeutickou, afektivní) - FUCHS, *Co dělá naše jednání dobrým?*, str. 14

¹²⁹ [Kaz 4,9-12] Lépe dvěma než jednomu, mají dobrou mzdu ze svého pachtění. Upadne-li jeden, druh jej zvedne. Běda samotnému, který upadne; pak nemá nikoho, kdo by ho zvedl. Také leží-li dva pospolu, je jim teplo; jak se má však zahřát jeden? Přepadnou-li jednoho, postaví se proti nim oba. A nit trojitá se teprv nepřetrhne!

Vztahy v rodině odlišuje od ostatních mezilidských interakcí jejich nezávislost na volbě člověka¹³⁰. Jsou objektem zvláštního Božího zájmu a ochrany¹³¹. Člověk je může v různé míře naplňovat, a nebo nechat nerealizované, nemá však možnost výběru svých rodičů, prarodičů, sourozenců ani dalších příbuzných. Automaticky se stává účastníkem drtivé většiny nejdůležitějších vztahů svého života tím, že se do dané rodiny narodí. Je jimi formován bez ohledu na vůli, či osobní sympatie. Již v prenatálním stadiu navazuje plod kontakt se svou matkou i okolím. Rodina a sociální vazby v ní jsou člověku tím nejpřirozenějším prostředím.

Na udržení rodinných vazeb podpůrně působí vrozené instinkty sociálního, rodičovského a sexuálního chování, které jedinec získává již při svém narození, případně u něho dozrávají v prvních letech života. Sexualita darovaná Bohem výlučně do manželského prostředí tvoří hnací sílu dynamiky spojování mezi mužem a ženou.

4.2. HŘÍCH A JEHO VLIV NA VZTAHY

I vy jste byli mrtvi pro své viny a hříchy, v nichž jste dříve žili podle běhu tohoto světa, poslušni vládce nadzemských mocí, ducha, působícího dosud v těch, kteří vzdorují Bohu.

I my všichni jsme k nim kdysi patřili; žili jsme sklonům svého těla, dali jsme se vést svými sobeckými zájmy, a tím jsme nutně propadli Božímu soudu tak jako ostatní.

Ef 2,1-3

Důležitým mezníkem biblického popisu dějin bylo vyhnání člověka ze zahrady v Edenu¹³² ve chvíli, kdy se dopustil svoji neposlušností hříchu. Tím byl zapříčiněn rozpad komunikace stvoření se Stvořitelem namísto zamýšlené lásky, důvěry a vzájemné blízkosti.

¹³⁰ S výjimkou výběru manžela nebo manželky, ale ani ten není u mnoha národů věcí svobodné vůle jednotlivce. Do určité míry lze také ovlivnit počet zplozených dětí.

¹³¹ (Př 18,22) Kdo našel ženu, našel dobro a došel u Hospodina zalíbení.

¹³² [Gn 3,23-24] Proto jej Hospodin Bůh vyhnal ze zahrady v Edenu, aby obdělával zemi, z níž byl vzat. Tak člověka zapudil. Výhodně od zahrady v Edenu usadil cheruby s míhajícími se plamenným mečem, aby střežili cestu ke stromu života.

Provázelo jej prokletí z Hospodinových úst¹³³. Jeho důsledek, *smrt*¹³⁴, postihla všechny lidské generace¹³⁵. Každý muž a každá žena jsou hříšníci, kteří sami hřích činí a zároveň jsou jím postiženi.

Lidská vůle se nechala zotročit, pozbyla vlohy odpovědět Bohu svobodnou poslušností¹³⁶. Z člověka se stal exulant přemožený pocitem hanby a strachu¹³⁷, nezpůsobilý žít dále v Boží přítomnosti. Hříšník ztratil schopnost vzdát bohopoctu tomu, komu opravdu náleží¹³⁸, naopak adoruje bytosti a věci stvořené, případně sám sebe.

Rozsah hřichu není totální jen v geografickém smyslu, ale také v životě jednotlivce. Hřích má vliv na *celou* lidskou bytost: vůli¹³⁹, mysl a porozumění¹⁴⁰, citové rozpoložení a emoce¹⁴¹ i na vnější řeč¹⁴² a chování¹⁴³. Ohrožuje integritu osobnosti člověka¹⁴⁴, vyvolává napětí a nedovolí dosáhnout vnitřního pokoje¹⁴⁵.

Hřích se výrazně dotýká vztahů s bližními i se stvořením a vede k jejich zneužití a destrukci. Zásadně ovlivnil instituci rodiny i úkoly, které jí byly Hospodinem svěřeny. Žena prožívá při těhotenství a rození dětí trápení. Muž má ztížené každodenní starání se o obživu,

¹³³ [Gn 3,16-19] Ženě řekl: "Velice rozmnožím tvé trápení i bolesti těhotenství, syny budeš rodit v utrpení, budeš dychtit po svém muži, ale on nad tebou bude vládnout." Adamovi řekl: "Uposlechl jsi hlasu své ženy a jedl jsi ze stromu, z něhož jsem ti zakázal jíst. Kvůli tobě nechť je země prokleta; po celý svůj život z ní budeš jíst v trápení. Vydá ti jenom trní a hloží a budeš jíst polní byliny. V potu své tváře budeš jíst chléb, dokud se nenavrátiš do země, z níž jsi byl vzat. Prach jsi a v prach se navrátiš.

¹³⁴ [Ř 5,12] Skrze jednoho člověka totiž vešel do světa hřích a skrze hřích smrt; a tak smrt zasáhla všechny, protože všichni zhřešili.

¹³⁵ [Ř 3,23] všichni zhřešili a jsou daleko od Boží slávy;

¹³⁶ [Ř 7,18b) Chtít dobro, to dokážu, ale vykonat už ne.

¹³⁷ [Gn 3,8b-10] I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodinem Bohem uprostřed stromů v zahradě. Hospodin Bůh zavolal na člověka: "Kde jsi?" On odpověděl: "Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se."

¹³⁸ [Ř 1,25] vyměnili Boží pravdu za lež a klanějí se a slouží tvorstvu místo Stvořiteli - on budíž veleben na věky! Amen.

¹³⁹ [2P 2,19b] Co se člověka zmocní, tím je zotročen.

¹⁴⁰ [1K 1,21] Protože svět svou moudrostí nepoznal Boha v jeho moudrém díle, zalíbilo se Bohu spasit ty, kdo věří, bláznovskou zvěstí.

¹⁴¹ (2Tm 3,4) zrádčí, bezhlaví, nadutí, budou mít raději rozkoš než Boha,

¹⁴² (Jk 3,8-10) ale jazyk neumí zkrotit nikdo z lidí. Je to zlo, které si nedá pokoj, plné smrtonosného jedu. Jím chválíme Pána a Otce, jím však také proklínáme lidi, kteří byli stvořeni k Boží podobě. Z týchž úst vychází žehnání i proklínání. Tak tomu být nemá, bratři moji.

¹⁴³ MILNE, Bruce. *Poznejte pravdu*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1999., str. 102

¹⁴⁴ [Ř 1,24] Proto je Bůh nechal na pospas nečistým vášním jejich srdcí, takže zneuctívají svá vlastní těla;

¹⁴⁵ (Př 28,1) Svěvolníci utíkají, i když je nikdo nepronásleduje, ale spravedliví žijí v bezpečí jako lvíce.

nese základní podíl viny na prokletí země. Snaha po ovládnutí toho druhého znepríjemňuje oběma vzájemné soužití. Do rodinného společenství vniká bratrovražda¹⁴⁶, objevuje se bigamie¹⁴⁷. Roztáčí se uzavřený kruh násilí¹⁴⁸. Horečná touha zabezpečit se vlastní silou¹⁴⁹ i jednota vybudovaná lidskými prostředky¹⁵⁰ vedou do slepé uličky.

V Písmu je na mnoha místech (např. Ř 1,21n; Ga 5,19-21; 2Tm 3,2-9; Tt 1,16; 1P 4,3) vylíčen konkrétní dopad hříchu na charakter jedince: nepravost, podlost, lakota, špatnost, závist, svárlivost, lstivost, zlomyslnost, donašečství, pomlouvání, zpupnost, nadutost, chlubitost, neposlušnost rodičů, nerozumnost, nesnášenlivost, nemilosrdnost, necudnost, nečistota, bezuzdnost, modlářství, čarodějství, rozbroje, hádky, žárlivost, vášeň, rozpory, rozkoly, opilství, nestřídmost, sobectví, chamtivost, chvástání, domýšlivost, rouhačství, nevděčnost, bezbožnost, absence lásky, nesmiřitelnost, nevázanost, hrubost, lhostejnost k dobrému, zrādcovství, bezhlavost. Zmíněné vlastnosti je možné zařadit zhruba do následujících okruhů:

4.2.1. Sobectví a individualismus

*Dát se vést sobectvím znamená smrt,
dát se vést Duchem je život a pokoj.
Soustředění na sebe je Bohu nepřátelské,
neboť se nechce ani nemůže podřídít
Božímu zákonu.*

Ř 8,6-7

Přebývání v hříchu je přímým protikladem chození s Bohem. Je tedy životem bez lásky, soběstředným, izolovaným, bez empatie, vede

¹⁴⁶ [Gn 4,8] viz ↑

¹⁴⁷ [Gn 4,19] Lámech pojal dvě ženy; jedna se jmenovala Áda a druhá se jmenovala Sila.

¹⁴⁸ [Gn 4,23-24] Tu řekl Lámech svým ženám: "Ádo a Silo, poslyšte můj hlas, ženy Lámechovy, naslouchejte mé řeči: Zabil jsem muže za své zranění, pacholíka za svou jizvu. Bude-li sedmeronásobně pomstěn Kain, tedy Lámech sedmdesátkrát a sedmkrát."

¹⁴⁹ [Gn 4,17] I poznal Kain svou ženu, ta otěhotněla a porodila Enocha. Tu se dal do stavby města a nazval to město Enoch, podle jména svého syna.

¹⁵⁰ [Gn 11,1] Celá země byla jednotná v řeči i v činech.

člověka do osamělosti, nechce se s nikým dělit, plně váže pozornost jedince na vlastní ego¹⁵¹, zakrývá pohled na druhého.

Izolovanost lze považovat za stav bytí, kdy nejhlubší část toho, kým jsme, není k nikomu dynamicky připojena, kdy nás do hloubky nikdo nezná, a proto nezakoušíme vzrušení z toho, že v nás někdo věří, ani radost z toho, že někoho milujeme nebo že někdo miluje nás¹⁵².

Boháč v Lukášově podobenství ve svém sobectví jakoby neviděl Lazara a jeho nouzi, přestože jej potkával každý den před svým domem¹⁵³. Využil potenciál materiálního přepychu k budování svého pohodlí, namísto vytvoření společenství s bližním. Egoismus a zahleděnost do sebe byly příčinou boháčova nešťastného konce¹⁵⁴.

Hřích je jakákoli snaha zvládat život bez absolutní závislosti na Bohu. Znamená to přikládat větší důležitost mému uspokojení než tomu, co se líbí Bohu, a patří sem následně odhodlání nacházet radost pro svou duši bez Boha, odhodlání, které vychází z přesvědčení, že existuje něco opravdu dobrého, co Bůh neposkytuje. Ve své podstatě se rovná nezávislosti, pohlcenosti sebou samým a egocentrismu, postojům, které hledají uspokojení, jež pro nás bylo připraveno, u lidí a věcí... Hřích je nezávislost, vzpoura proti Boží autoritě, založená na nedostatku víry v jeho dobrotu, nezávislost, která pro náš život vytváří programy, jež jsou v přímém rozporu s jeho.¹⁵⁵

Vytěsněním Boha z každodenního rozhodování nenastala kýžená emancipace člověka, jak si ve své pýše představoval. Dochází k otevření stavidel duchovních proudů, které jsou vůči Bohu v opozici. Hospodina nahradil v roli nejvyšší autority egocentrismus namísto předpokládané autonomie. Všichni ti, kteří dali přednost budování profesní kariéry před výchovou dítěte, zastánci novodobých forem soužití i žadatelé o rozvod povětšinou argumentují nárokem na dosažení osobního pocitu štěstí. Mnozí z nich v tu chvíli myslí především na sebe a hledají vlastní prospěch.

¹⁵¹ (Jk 4,3) Prosíte sice, ale nedostáváte, protože prosíte nedobře: jde vám o vaše vášně.

¹⁵² CRABB, Lawrence J. *Umění přiblížit se, Uzdravení pro nás a naše vztahy*, str. 55

¹⁵³ (Lk 16,19-20) Byl jeden bohatý člověk, nádherně a vybraně se strojí a den co den skvěle hodoval. U vrat jeho domu lehával nějaký chudák, jménem Lazar, plný vředů...

¹⁵⁴ (Lk 16,25) Abraham řekl: 'Synu, vzpomeň si, že se ti dostalo všeho dobrého už za tvého života, a Lazarovi naopak všeho zlého. Nyní on se raduje a ty trpíš.'

¹⁵⁵ CRABB, Lawrence J. *Umění přiblížit se, Uzdravení pro nás a naše vztahy*, str. 98-99

4.2.2. Hněv a nenávist

*Kdo nenávidí svého bratra, je ve tmě
a ve tmě chodí; neví, kam jde, neboť tma
mu oslepila oči.*

1J 2,11

Průvodním jevem absence lásky bývá nenávist. Představuje charakteristický postoj padlého světa k Bohu, k Ježíši i vůči jeho učedníkům¹⁵⁶, je znamením vzpoury, zatvrzení, neovládané vášně a nelásky. Obecná zkušenost o ní praví, že je slepá. V bibli jsou popsány případy, kdy vroucí lásku vlivem hříchu vystřídá ještě silnější nenávist, jako tomu bylo po znásilnění Tamar jejím zamilovaným bratrem Amnónem¹⁵⁷.

Písmo rozlišuje několik intenzit hněvu¹⁵⁸. Ne všechny jsou stejně závažné, v každém případě však znamenají těžké břemeno pro vztahy. U mírnějších forem postačuje varování před důsledky a výzva k co možná nejrychlejšímu vypořádání se s ním¹⁵⁹. Oproti tomu je nenávist k bratru přirovnána k vraždě a je striktně odmítnuta¹⁶⁰. To, že se jedná o realistické odhalení negativního potenciálu, který v sobě skrývá, je výmluvně ilustrováno příběhy o bratrech Kainovi a Ábelovi¹⁶¹ a Ezauovi a Jákobovi¹⁶². Obdobně nesmlouvavý je Ježíš v Kázání na hoře, kde vyostřuje šesté přikázání *nezabiješ* a rozšiřuje jej o odsouzení každého projevu hněvu, snižování druhého, nebo dokonce jeho zatracování¹⁶³.

¹⁵⁶ (J 15,18.23) Nenávidí-li vás svět, vězte, že mě nenáviděl dříve než vás... Kdo nenávidí mne, nenávidí i mého Otce.

¹⁵⁷ (2Sa 3,15) Pak ji však Amnón začal převelice nenávidět. Nenávist, kterou k ní pociťoval, byla větší než láska, kterou ji miloval. Amnón jí poručil: "Ihned odejdi!"

¹⁵⁸ (Mt 5,22) Já však pravím, že již ten, kdo se hněvá na svého bratra, bude vydán soudu; kdo snižuje svého bratra, bude vydán radě; kdo svého bratra zatracuje, propadne ohnivému peklu.

¹⁵⁹ (Ef 4,26-27) Hněváte-li se, nehřešte.' Nenechte nad svým hněvem zapadnout slunce a nedopřejte místa ďáblu.

¹⁶⁰ (1J 3,15) Kdokoliv nenávidí svého bratra, je vrah - a víte, že žádný vrah nemá podíl na věčném životě.

¹⁶¹ (Gn 4,5b.8b) Proto Kain vzplanul velikým hněvem a zesinal v tváři...Když byli na poli, povstal Kain proti svému bratru Ábelovi a zabil jej.

¹⁶² (Gn 27,41) I zanevřel Ezau na Jákoba pro požehnání, jimž mu jeho otec požehnal. A řekl sám k sobě: "Mému otci se blíží dny truchlení; zabiji svého bratra Jákoba."

¹⁶³ (Mt 5,22) viz↑

Křesťanům je připomínána irelevantnost hněvu vůči bližnímu jako prostředku k dosažení Boží spravedlnosti¹⁶⁴. Proti nenávisti k hříchu se Písmo neobrací, je naopak předpokládána a chválena¹⁶⁵.

4.2.3. Strach

Tu uslyšeli hlas Hospodina Boha procházejícího se po zahradě za denního vánku. I ukryli se člověk a jeho žena před Hospodínem Bohem uprostřed stromů v zahradě. Hospodin Bůh zavolal na člověka: "Kde jsi?" On odpověděl: "Uslyšel jsem v zahradě tvůj hlas a bál jsem se. A protože jsem nahý, ukryl jsem se."

Gn 3,8-10

Strach má mnoho odstínů. Jedinou jeho žádoucí podobu si pro sebe postuluje Hospodin¹⁶⁶. Kde není bázeň, úcta před Bohem¹⁶⁷ dostává prostor modlářství, nemoudrost. Dárcem svaté bázně je sám Bůh a ta umožňuje lidem jej respektovat, poslouchat jeho příkazy, nenávidět všechny formy zla a vyhýbat se jim¹⁶⁸. Na druhé straně důvěra v Hospodina obavy a stísněnost zahání¹⁶⁹.

Všechny ostatní formy strachu jsou hodnoceny negativně. Ukazují na přirozený důsledek hříchu, totiž selhávání ve vztazích. Strach nedovoluje milovat¹⁷⁰, bere rozum, nemá daleko ke zradě a lhaní. Hospodin vytrvale usměrňuje lidskou pozornost k hledání království nebeského a dává zaslíbení, že se postará o všechny časné

¹⁶⁴ (Jk 1,19-20) Pamatujte si, moji milovaní bratři: každý člověk ať je rychlý k naslouchání, ale pomalý k mluvení, pomalý k hněvu; vždyť lidským hněvem spravedlnost Boží neprosadíš.

¹⁶⁵ (Zj 2,6) To však máš k dobru, že nenávidíš skutky Nikolaitů stejně jako já.

¹⁶⁶ (Jr 32,38-40) Budou mým lidem a já jim budu Bohem. Dám jim jedno srdce a jednu cestu, aby se mě báli po všechny dny, aby dobře bylo jim i jejich synům po nich. Uzavřu s nimi smlouvu věčnou, že už jim nepřestanu prokazovat dobro. Do jejich srdcí dám bázeň přede mnou, aby ode mne neodstupovali.

¹⁶⁷ (Ž 111,10a) Počátek moudrosti je bát se Hospodina; velice jsou prozíraví všichni, kdo tak činí.

¹⁶⁸ *Nový biblický slovník*, str. 970

¹⁶⁹ (Ž 27,1) Hospodin je světlo mé a moje spása, koho bych se bál? Hospodin je záštita mého života, z koho bych měl strach?

¹⁷⁰ (1J 4,18) Láska nezná strach; dokonalá láska strach zahání, vždyť strach působí muka, a kdo se bojí, nedošel dokonalosti v lásce.

potřeby¹⁷¹. Ale duše, která je ve vzpouře proti Bohu, nedokáže důvěřovat jeho láskyplné péči. Bojí se budoucnosti, snaží se ze všech sil zabezpečit sama, buduje si falešný pocit nezávislosti¹⁷².

4.3. ZNAKY VZTAHŮ OVLIVNĚNÝCH EVANGELIEM

... buďte stejné mysli, mějte stejnou lásku, buďte jedné duše, jednoho smýšlení, v ničem se nedejte ovládat tíživostí ani ješitností, nýbrž v pokoře pokládejte jeden druhého za přednějšího než sebe; každý ať má na mysli to, co slouží druhým, ne jen jemu. Nechť je mezi vámi takové smýšlení, jako v Kristu Ježíši: Způsobem bytí byl roven Bohu, a přece na své rovnosti nelpěl, nýbrž sám sebe zmařil, vzal na sebe způsob služebníka, stal se jedním z lidí. A v podobě člověka se ponížil, v poslušnosti podstoupil i smrt, a to smrt na kříži.

F 2,2-7

Člověk si i přes svůj hřích uchovává předpoklady k tomu být obrazem Božím. Díky Božímu zásahu nezůstává lidstvo napospas důsledkům svého sebedestruktivního chování. Od prvních okamžiků po nuceném opuštění zahrady Eden započal Hospodin vyvíjet iniciativu k navázání zpřetrhané komunikace a uzdravení celého člověka, včetně jeho dispozic k vytváření vztahu¹⁷³. Volá jej ústy proroků nazpět k obnovení původně stvořené kvality interakce mezi člověkem a Stvořitelem. Vyvrcholením této snahy jsou velikonoční události, kdy Boží láska k člověku kulminuje ponížením a sebevydáním na smrt v osobě Ježíše Krista. Na základě našeho spojení s Adamem, naším představitelem, se z nás stali hříšníci. A na základě našeho spojení vírou s Kristem jsme se stali spravedlivými¹⁷⁴.

¹⁷¹ (L 12,29-31) A neshánějte se, co budete jíst a co pít, a netrapte se tím. Potom všem se shánějí lidé tohoto světa. Váš Otec přece ví, že to potřebujete. Vy však hledejte jeho království a to ostatní vám bude přidáno.

¹⁷² [Jr 2,12-13] Děste se nad tím, nebesa, ustrňte nesmírnou hrůzou, je výrok Hospodinův. Dvoji zlo spáchal můj lid: Opustili mne, zdroj živých vod, a vytesali si cisterny, cisterny rozpukané, jež vodu neudrží."

¹⁷³ [Mal 3,7a] Už za dnů svých otců jste se odchýlili od mých nařízení a nedbali jste na ně. Navraťte se ke mně a já se navrátím k vám, praví Hospodin zástupů.

¹⁷⁴ MILNE, Bruce. *Poznejte pravdu*, str. 104

Nová naděje, které se člověku skrze Kristovu oběť dostává, není samozřejmostí, ani si ji nelze automaticky přivlastnit. Souvisí s vírou, ochotou navrátit se k původnímu řádu a podřídít se Stvořiteli¹⁷⁵. Normu ryzích neporušených vztahů stanovil vlastním příkladem Ježíš.

Ježíš žil v nenarušeném společenství s Otcem, v nejúplnější poslušnosti jeho vůli. Zde lidská bytost opravdu realizovala život k Boží slávě... Ježíš dokonale ztělesňoval přikázání lásky k bližnímu,... nevznikaly v něm vnitřní napětí, dezorientace a spory, které nastávají v důsledku pádu a viny,...projevoval opravdovou citlivost ke stvořenému řádu okolo sebe a uznával je jako Boží dílo,...byl bez hříchu, který s sebou přináší smrt¹⁷⁶.

Bohem zachráněný, očištěný člověk nese neklamná znamení své nové, osvobozené identity. Vykazuje se láskou, radostí, pokojem, trpělivostí, laskavostí, dobrotou, věrností, tichostí, sebeovládáním, bezúhonností, poznáním, dobrotivostí, spravedlností, pravdou, mírností, zbožností, zdrženlivostí a dalšími charakteristickými postoji srdce, jak jsou zapsány v Písmu (např. Ga 5,22-23; 2K 6,6; 1Tm 6,11; 2P 1,5).

4.3.1. Láska

Láska je trpělivá, laskavá, nezávidí, láska se nevychloubá a není domýšlivá. Láska nejedná nečestně, nehledá svůj prospěch, nedá se vydráždit, nepočítá křivdy. Nemá radost ze špatnosti, ale vždycky se raduje z pravdy. Ať se děje cokoli, láska vydrží, láska věří, láska má naději, láska vytrvá. Láska nikdy nezanikne.

1K 13,4-8a

Pokud hovoří bible o tom, čím je Bůh ve své podstatě, jedna z výpovědí zní: *láska*¹⁷⁷. Vrcholným a nejkonkrétnějším projevem

¹⁷⁵ [2Pa 30,9] Když se obrátíte k Hospodinu, dojdou vaši bratři a vaši synové slitování u těch, kteří je zajali, a navrátí se do této země. Vždyť Hospodin, váš Bůh, je milostivý a slitovný a svou tvář neodvrátí od vás, když se k němu navrátíte."

¹⁷⁶ MILNE, Bruce. *Poznejte pravdu*, str. 118-119

¹⁷⁷ (1J 4,8) viz ↑

Boha-lásky je to, že poslal svého jediného Syna na svět jako obět smíření za hřích a pro zachování lidského života¹⁷⁸.

Člověk, který byl u kříže a viděl, jak se tam zjevila Boží nesmírná a nezasloužená láska, se nemůže vrátit zpět do života sobectví... Neviditelný Bůh, který se kdysi zjevil ve svém Synovi, se nyní zjevuje lidem, pokud a když se navzájem milují. Boží lásku je vidět v jejich lásce, protože jejich láska je jeho láskou, kterou jim půjčil skrze svého Ducha... Vzájemná křesťanská láska neznámá pouze, že Bůh žije v nás, ale také, že jeho láska v nás dosáhla svého cíle¹⁷⁹.

Láska je rozlišovacím znamením těch, kteří patří Bohu¹⁸⁰. Je zárukou konání dobra, neboť je naplněním zákona¹⁸¹. Dostává se jí hodnocení nejvyššího duchovního daru¹⁸², je ovocem Ducha Svátého¹⁸³. Tomu, kdo má Boha ve vážnosti a vnímá Písmo jako normu pro svůj život vyplývá z této skutečnosti prvotní úkol: *milovat*¹⁸⁴.

Láska k bližnímu není oddělitelná od lásky k Bohu¹⁸⁵ a je od ní přímo odvozená. Ježíš jde svým učedníkům ve vzájemném milování vlastním příkladem¹⁸⁶. Neváhal dát vsázku svoji čest, pověst a nakonec ani život. Sám Bůh přejímá záštitu nad mezilidskými vztahy. Na prvním místě se zastává těch, kteří dobro obecenství potřebují především¹⁸⁷. Ztotožňuje se s ekonomicky, sociálně, zdravotně i jinak hendikepovanými¹⁸⁸. Věnuje pozornost lidem

¹⁷⁸ (1J 4,9-10) V tom se ukázala Boží láska k nám, že Bůh poslal na svět svého jediného Syna, abychom skrze něho měli život. V tom je láska: ne že my jsme si zamilovali Boha, ale že on si zamiloval nás a poslal svého Syna jako obět smíření za naše hříchy.

¹⁷⁹ STOTT, John R. W. *Komentáře k Novému zákonu: Janovy listy*, 1. vyd. Bratislava: Porta libri, 2004., str. 167-168

(1J 4,12) viz ↑

¹⁸⁰ [J 13,35] Podle toho všichni poznají, že jste moji učedníci, budete-li mít lásku jedni k druhým."

¹⁸¹ (Ř 13,10) Láska neudělá bližnímu nic zlého. Je tedy láska naplněním zákona.

¹⁸² (1K 13,13) A tak zůstává víra, naděje, láska - ale největší z té trojice je láska.

¹⁸³ (Ga 5,22-23) Ovoce Božího Ducha však je láska, radost, pokoj, trpělivost, laskavost, dobrota, věrnost, tichost a sebeovládání. Proti tomu se zákon neobrácí.

¹⁸⁴ (1J 4,11) Milování, jestliže Bůh nás tak miloval, i my se máme navzájem milovat.

¹⁸⁵ (1J 4,20) Řekne-li někdo: "Já miluji Boha", a přitom nenávidí svého bratra, je lhář. Kdo nemiluje svého bratra, kterého vidí, nemůže milovat Boha, kterého nevidí.

¹⁸⁶ [J 3,6] Neboť Bůh tak miloval svět, že dal svého jediného Syna, aby žádný, kdo v něho věří, nezahynul, ale měl život věčný.

¹⁸⁷ [Mt 25,40] viz ↑

¹⁸⁸ [Př 19,17] Hospodinu půjčuje, kdo se nad nuzným smilovává, on mu odplatí jeho dobročinnost.

na okraji tehdejší společnosti: malomocným, žebrákům, ženám, dětem, pohanům.

Biblické pochopení lásky je vzdáleno pouhé sentimentální emoci. Má také sociální rozměr, na výzvu k milování Boha a bližního očekává praktickou odezvu¹⁸⁹. Umí se radovat s radujícími a plakat s plačícími¹⁹⁰. Ježíš neváhá umýt nohy svým učedníkům poté, co se mezi sebou prou, kdo z nich je největší¹⁹¹. Ukazuje tím na hluboké vrstvy lásky - v pokoře pokládat druhého za přednějšího než sebe¹⁹². U toho, kdo miluje, se pozornost z lidského *Já* přesouvá na bratra, na sestru. Láska v člověku roste tím způsobem, že se jeho *Já* umenšuje¹⁹³. Stejně jako jsou všichni recipienty Boží lásky, mají být zároveň i jejími šířiteli. Dovršením křesťanského učení o lásce k člověku je přikázání milovat i své nepřátele¹⁹⁴.

4.3.2. Odpovědnost

Když nastal večer, přistoupili k němu učedníci a řekli: "Toto místo je pusté a je už pozdní hodina. Propust' zástupy, ať jdou do vesnic koupit si jídlo." Ale Ježíš jim řekl: "Nemusejí odcházet, dejte vy jim jíst!"

Mt 14,15-16

Bůh od počátku volá člověka ke spolupráci na jeho stvořitelském díle. Zadal lidem konkrétní úkoly: rozmnožit se, obdělávat půdu, střežit zahradu v Edenu, pojmenovat každého živého tvora. Očekával jejich věrné splnění. Adam s Evou a po nich jejich potomstvo byli poslání vládnout všemu stvoření, spravovat svět

¹⁸⁹ (Jk 4,17b) Kdo ví, co je činit dobré, a nečiní, má hřích.

¹⁹⁰ (Ř 12,15) Radujte se s radujícími, plačte s plačícími.

¹⁹¹ (J 13,14) Jestliže tedy já, Pán a Mistr, jsem vám umyl nohy, i vy máte jeden druhému nohy umývat.

¹⁹² (F 2,3) viz ↑

¹⁹³ (J 3,30) On musí růst, já však se menšit.

¹⁹⁴ (Mt 5,44) Já však pravím: Milujte své nepřátele a modlete se za ty, kdo vás pronásledují.

a ovlivňovat je, pečovat o své bližní¹⁹⁵. Prorok Ezechiel připomíná, že Hospodin hledá muže, kteří na sebe vezmou tíhu prostředníka¹⁹⁶.

V Novém Zákoně v učení Ježíše Krista a apoštolů se téma správcovství a odpovědnosti za stvoření, především za člověka, vrací. Ježíš činí své učedníky zodpovědné za nasycení zástupů poté, co k nim mluvil Boží slovo¹⁹⁷. V *Podobenství o milosrdném Samařanu* je odpověď na otázku *Kdo je můj bližní?* přetransponována do opačné polohy: *Komu jsem já bližním?*¹⁹⁸ a vyzdvihuje milosrdenství a zájem o druhého. Jednoho dne člověk ze svého správcovství vydá počet¹⁹⁹.

4.3.3. Jednota

Snášejte se navzájem v lásce a usilovně hleďte zachovat jednotu Ducha, spojení svazkem pokoje. Jedno tělo a jeden Duch, k jedné naději jste byli povoláni; jeden je Pán, jedna víra, jeden křest, jeden Bůh a Otec všech, který je nade všemi, skrze všechny působí a je ve všech.

Ef 4,2b-6

Bůh na počátku zjevil svůj záměr, aby s ním i uvnitř pozemských vztahů člověk vytvářel jednotu. V Písmu je často vyjádřena pomocí frekventované formulace *v Kristu*. Pro ilustraci Ježíš přirovnává sebe k vinnému kmeni²⁰⁰ a na obrazu ratolesti objasňuje cíl lidského života: nést ovoce a přinášet vinaři užitek²⁰¹.

Naše jednota s Kristem je také výchozím bodem jednoty mezi lidmi. Lidé se potřebují navzájem. Tak jako organismus člověka je tvořen soustavou orgánů, s četnými složitými vazbami, stejně je i lidská pospolitost, rodina i církev, vzájemně mnohonásobně

¹⁹⁵ (Gn 9,5) A krev, která vás oživuje, budu vyhledávat. Budu za ni volat k odpovědnosti každé zvíře i člověka; za život člověka budu volat k odpovědnosti každého jeho bratra.

¹⁹⁶ (Ez 22,30) Hledal jsem mezi nimi muže, který by zazdíval zeď a postavil se v trhlině před mou tvář za tuto zemi, abych ji neuvrhl do zkázy, ale nenašel jsem.

¹⁹⁷ (L 9,13) On jim řekl: „Dejte jim jíst vy!“

¹⁹⁸ (L 10,36) Kdo z těch tří, myslíš, byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?

¹⁹⁹ (L 12,42-44) On odpověděl: "Když Pán ustanovuje nad svým služebnictvem správce, aby jim včas rozdíl pokrm, který správce je věrný a rozumný? Blaze tomu služebníku, kterého pán při svém příchodu nalezne, že tak činí. Vpravdě pravím vám, že ho ustanoví nade vším, co mu patří.

²⁰⁰ (J 15,1) Já jsem pravý vinný kmen a můj Otec je vinař.

²⁰¹ (J 15,8) Tím bude oslaven můj Otec, když ponese te hojně ovoce a budete mými učedníky.

propojenou skupinou jednotlivců²⁰². Aby bylo toto společenství funkční, je nutná součinnost, kdy každý jedinec slouží svým posláním, obdarováním a invencí k prospěchu celku²⁰³.

Jediným možným způsobem je přimknout se těsně k Ježíši²⁰⁴, čerpat z mízy kmene, kterou je Duch svatý a postavit své bytí na bezpečném základu Hospodinových přikázání²⁰⁵. Pouze tato jednota v poslušnosti a podřízenosti Stvořiteli je životodárná, narozdíl od její karikatury²⁰⁶ s nečistými motivy²⁰⁷ a krátkým trváním založené na souznění vzbouřenců proti Bohu. Ta bývá naopak provázena následným zhoršením dorozumění mezi lidmi, *zmatením jazyků*²⁰⁸.

VZTAHY V BIBLI - SHRNUÍ

Nepostradatelným rozměrem lidství je schopnost tvořit vztahy. Dvoji přikázání lásky rozpoznává jádro Božího řádu v milování Hospodina a bližního. Obě ustanovení jsou přitom od sebe neoddělitelná, oddanost Bohu zavazuje ke spravedlnosti k bližnímu. Zdrojem lásky je Boží trojice. Nejdůležitější pozemské vztahy nachází člověk v rodině. Jsou ohrožovány hříchem, jehož důsledky především v podobě sobectví vedou k rozpadu vztahů a tím ke smrti. Láska prokázaná smrtí Ježíše na kříži je nadějí pro člověka, pokud přijme zodpovědnost a v jednotě s Kristem se podřídí Božímu řádu.

²⁰² (1K 12,12-13) Tak jako tělo je jedno, ale má mnoho údů, a jako všechny údy těla jsou jedno tělo, ač je jich mnoho, tak je to i s Kristem. Neboť my všichni, ať Židé či Řekové, ať otroci či svobodní, byli jsme jedním Duchem pokřtěni v jedno tělo a všichni jsme byli napojeni týmž Duchem.

²⁰³ (Ef 4,15-16) Buďme pravdiví v lásce, ať ve všem dorůstáme v Krista. On je hlava, z něho roste celé tělo, pevně spojené klouby navzájem se podpírajícími, a buduje se v lásce podle toho, jak je každé části dáno.

²⁰⁴ (J 15,5) Já jsem vinný kmen, vy jste ratolesti. Kdo zůstává ve mně a já v něm, ten nese hojné ovoce; neboť beze mne nemůžete činit nic.

²⁰⁵ (Mt 7,24) A tak každý, kdo slyší tato má slova a plní je, bude podoben rozváznému muži, který postavil svůj dům na skále.

²⁰⁶ [Gn 11,1] viz ↑

²⁰⁷ (Gn 11,4) Nato řekli: "Nuže, vybudujme si město a věž, jejíž vrchol bude v nebi. Tak si učiníme jméno a nebudeme rozptýleni po celé zemi."

²⁰⁸ (Gn 11,6-7) Hospodin totiž řekl: "Hle, jsou jeden lid a všichni mají jednu řeč. A toto je teprve začátek jejich díla. Pak nebudou chtít ustoupit od ničeho, co si usmyslí provést. Nuže, sestoupíme a zmateme jim tam řeč, aby si navzájem nerozuměli."

5. JEDNOTLIVÍ ČLENOVÉ RODINY A VZTAHY MEZI NIMI

V poddanosti Kristu se podřizujte jedni druhým: ženy svým mužům jako Pánu, protože muž je hlavou ženy, jako Kristus je hlavou církve, těla, které spasil. Ale jako církev je podřizena Kristu, tak ženy mají být ve všem podřizeny svým mužům. Muži, milujte své ženy, jako si Kristus zamiloval církev a sám se za ni obětoval, aby ji posvětil a očistil křtem vody a slovem; tak si on sám připravil církev slavnou, bez poskvrny, vrásky a čehokoli podobného, aby byla svatá a bezúhonná. Proto i muži mají milovat své ženy jako své vlastní tělo. Kdo miluje svou ženu, miluje sebe. Nikdo přece nemá v nenávisti své tělo, ale živí je a stará se o ně. Tak i Kristus pečuje o církev; vždyť jsme údy jeho těla. 'Proto opustí muž otce i matku a připojí se k své manželce, a budou ti dva jedno tělo'. Je to velké tajemství, které vztahují na Krista a na církev. A tak i každý z vás bez výjimky ať miluje svou ženu jako sebe sama a žena ať má před mužem úctu. Děti, poslouvejte své rodiče, protože to je spravedlivé před Bohem. 'Cti otce svého i matku svou' je přece jediné přikázání, které má zaslíbení: 'aby se ti dobře vedlo a abys byl dlouho živ na zemi.' Otcové, nedrážděte své děti ke vzdoru, ale vychovávejte je v kázni a napomenutích našeho Pána. Otroci, poslouvejte své pozemské pány s uctívou pokorou a z upřímného přesvědčení jako Krista. Nejen naoko, abyste se zalíbili lidem, ale jako služebníci Kristovi, kteří rádi plní Boží vůli a lidem slouží ochotně, jako by sloužili Pánu. Víte, že Pán odmění každého, kdo něco dobrého učiní, ať je to otrok nebo svobodný. Vy páni, jednejte s otroky také tak a zanechte vyhrůzek. Víte přece, že jejich i váš Pán je v nebesích, a ten nikomu nestraní.

Ef 5,21-6,9

Programové prohlášení rodiny v uvedeném textu z epištoly Efezským a stručné shrnutí základních tezí v paralelním oddílu

z listu Koloským²⁰⁹ nabízí přehled základních etických důrazů na role muže, ženy, dětí i nepokrevních členů této sociální struktury z biblické perspektivy.

5.1. HIERARCHICKÉ USPOŘÁDÁNÍ RODINY

*Podřídte se tedy Bohu. Vzepřete se ďáblu
a uteče od vás, přiblížte se k Bohu
a přiblíží se k vám.*

Jk 4,7

Biblická rodina je hierarchicky uspořádána a tato výstavba je v konkrétním společenství natolik úspěšná, nakolik se daří muži podřídít se Ježíši, ženě podřídít se muži, dětem poslouchat své rodiče a služebníkům své pány. Nejdůležitějším akcentem programového prohlášení z úvodu páté kapitoly je, aby všichni byli *poddáni Kristu*²¹⁰. Ignorování tohoto základu vede k pochybením na dalších úrovních rodinných vztahů.

Ochranou vyváženosti vzájemných relací je rozdělení úkolů. Každý jedinec zaujímá specifickou úlohu, která je mu výslovně Bohem přidělena, s kterou souvisí jak *práva*, tak i *povinnosti*²¹¹. Žena nese před Bohem odpovědnost za ochotu z lásky se dobrovolně podřídít muži, mít ho v úctě. Muž je volán k milování své ženy jako vlastního těla, až na hranici obětování se za ni. Láska a její atributy kladou oběma stranám mantinely proti zvlí a zneužití. Obdobně ambivalentní je vzájemné postavení rodičů a dětí, pánů a otroků.

Podřizování je výraz, který vyjadřuje jakékoli vědomé včlenění do určité společenské struktury. Takové včlenění, s nímž je spojeno respektování řádu celého společenství, platí i pro silnější partnery ze skupin vypočítávaných v domácím řádu: pro muže, rodiče i pány otroků²¹².

²⁰⁹ (Ko 3,18-22) Muži, milujte své ženy a nechovejte se k nim drsně. Děti, poslouchajte ve všem své rodiče, protože se to líbí Pánu. Otcové, neponižujte své děti, aby nemalomyslněly. Otroci, poslouchajte ve všem své pozemské pány, nejen naoko, abyste se jim po lidsku zalíbili, nýbrž ze srdce, v bázni Páně.

²¹⁰ (Ef 5,21) viz ↑

²¹¹ (1K 7,3) Muž ať prokazuje ženě, čím je jí povinen, a podobně i žena muži.

²¹² POKORNÝ, Petr. *List Efezským*, str. 79

Ve světle Písma je neúnosná tendence zaměňovat požadovanou podřízenost ženy muži za naprosto svévolně vynucovanou závislost *nesvéprávné* manželky na autokratickém manželovi. V pozadí tohoto postoje stojí nepochopení stvoření člověka *jako* muže a ženy²¹³.

Na druhé straně není korektní ani odmítnutí odlišnosti mezi pohlavími a lpění na absolutním egalitářství, jak někteří vykladači přetěžují text o setření rozdílů mezi lidmi²¹⁴. Odmítají vzít na vědomí verš o stvoření ženy jako *pomoci* muži rovné²¹⁵, často právě v přemrštěné reakci na nemilující manžely, kteří se chovají drsně a nemilují manželku jako své tělo.

5.2. ETIKA MANŽELSTVÍ

*Manželství ať mají všichni v úctě
a manželé ať jsou si věrni,
neboť neřestné
a nevěrné bude soudit Bůh.*

Žd 13,4

Výzva k uzavření manželství²¹⁶, tedy úvodní krok k založení nové rodiny, je vůbec posledním úkolem, který člověk dostal od Hospodina předtím, než zhřešil. Vztah muže a ženy je základní formou lidského společenství²¹⁷.

Bůh utvořil²¹⁸ člověku *pomoc jemu rovnou*, daroval jim do vínku intimní a hlubokou jednotu²¹⁹ a potvrdil své autorství tohoto

²¹³ (Gn 1,27) viz ↑

²¹⁴ (Gal 3, 28) Není už rozdíl mezi židem a pohanem, otrokem a svobodným, mužem a ženou. Vy všichni jste jedno v Kristu Ježíši.

²¹⁵ (Gn 2,18) viz ↑

²¹⁶ [Gn 2,24] Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.

²¹⁷ LOCHMAN, *Desatero - Směrovky ke svobodě*, str. 99

²¹⁸ - *Výklady ke Starému zákonu: díl I. - Zákon (Genesis-Deuteronomium)*, 2. vyd. Praha: Kalich, 1991., str.33-34; Bůh již *ne-stvořil* (בָּרָא), ale *vybudoval* (בָּנָה); použití tohoto slovesa je příznačné pro stavění oltářů a chrámů; muž se ženou mají být obrazem Božího chrámu

[Gn 2,22] A Hospodin Bůh utvořil z žebra, které vzal z člověka, ženu a přivedl ji k němu.

²¹⁹ - *Výklady ke Starému zákonu: díl I. - Zákon (Genesis-Deuteronomium)*, str.34

[Gn 2,23-24] Člověk zvolal: "Toto je kost z mých kostí a tělo z mého těla! Ať muženu se nazývá, vždyť z muže vzata jest." Proto opustí muž svého otce i matku a přilne ke své ženě a stanou se jedním tělem.

jedinečného svazku²²⁰, který je předobrazem vztahu Krista a církve²²¹. Manželství je v Písmu vysoce ceněno a je znamením Božího požehnání²²². Slouží jako paralela vztahu Boha k člověku. Hospodin se ztotožňuje s rolí manžela²²³. O Izraeli se hovoří jako o Hospodinově manželce²²⁴, o Božím lidu jako o nevěstě Beránkové²²⁵.

5.2.1. Sňatek a sexualita

*I povolal Izák Jákoba a požehnal mu.
Přikázal mu: "Neber si ženu z dcer
kenaanických. Odejdi do Rovin aramských
do domu Betúela, otce své matky, a odtud
si vezmi ženu z dcer jejího bratra Lášana.*

Gn 28,1-2

Manželství bylo v Izraeli většinou monogamní, ale polygamie existovala již od doby Lámecha²²⁶. Mnohoženství se ukázalo po zkušenostech z rodin Jákoba²²⁷, Elkány²²⁸, Davida²²⁹, Šalomouna²³⁰ být problematickým. V případě neplodnosti mohla bezdětná žena manželovi nabídnout svoji otrokyni, jako to učinila Sára s Hagar²³¹ nebo Ráchel s Bilhou²³².

²²⁰ [Mt 19,6] ...takže již nejsou dva, ale jeden. A proto co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!

²²¹ KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*, 1. vyd. Brno: CDK, 1997., str. 28

²²² (Př 18,22) viz ↑

²²³ [Iz 54,5] Tvým manželem je přece ten, jenž tě učinil, jeho jméno je Hospodin zástupů, tvým vykupitelem je Svatý Izraele; nazývá se Bohem celé země.

²²⁴ [Oz 2,18.21-22] V onen den, je výrok Hospodinův, budeš ke mně volat: "Můj muži", a nenazveš mě už: "Můj Baale"... Zasnoubím si tě navěky, zasnoubím si tě spravedlností a právem, milosrdenstvím a slitováním, zasnoubím si tě věrností a poznáš Hospodina.

²²⁵ [Zj 19,7-9] Radujme se a jásejme a vzdejme mu chválu; přišel den svatby Beránkovy, jeho choť se připravila a byl jí dán zářivě čistý kment, aby se jím oděla." Tím kmentem jsou spravedlivé skutky svatých. Tehdy mi řekl: "Piš: Blaze těm, kdo jsou pozváni na svatbu Beránkovu." A řekl mi: "Toto jsou pravá slova Boží."

²²⁶ (Gn 4,19) viz ↑

²²⁷ (Gn 29,30) I vešel Jákob také k Ráchel a miloval ji více než Leu...

²²⁸ (1S 1,5-6) viz ↑

²²⁹ (2S 13,22) Abšalóm už nepromluvil s Amnónem ani v dobrém ani ve zlém. Abšalóm totiž Amnóna nenáviděl, protože ponížil jeho sestru Támaru.

²³⁰ (1Kr 11,1-2) Král Šalomoun si zamiloval mnoho žen cizinek, faraónovu dceru, Moábky, Amónky, Edómky, Sidónanky a Chetejky, z těch pronárodů, o nichž Hospodin Izraelcům řekl: "Nebudete vcházet k nim a oni nebudou vcházet k vám. Jistě by naklonili vaše srdce ke svým bohům." Šalomoun k nim přilnul velkou láskou.

²³¹ (Gn 16,2) Jednou řekla Sáráj Abramovi: "Hle, Hospodin mi nedopřál, abych rodila, vejdi tedy k mé otrokyni, snad budu mít syna z ní." Abram Sárájiny rady uposlechl.

²³² (Gn 30,3) Odvětila: "Tu je má otrokyně Bilha; vejdi k ní! Porodí na má kolena, a tak i já budu mít z ní syny."

Manželská smlouva byla vždy sjednávána mezi dvěma osobami, i když takových smluv mohl v případě polygamie muž uzavřít větší počet. Jednalo se o právní akt, který se týkal celé pospolitosti a musel být veřejně uznán. Sňatek za novomanžele zpravidla domlouvali rodiče, kteří také vybírali synovi nevěstu. Nebylo obvyklé, aby se syn oženil proti jejich vůli jako to učinil Ezau²³³. Manželská láska je opěvována²³⁴ a bylo běžné, že manželé k sobě pociťovali hlubokou citovou náklonnost²³⁵. Někdy byla dívka dotazována zda je se sňatkem svolná²³⁶. Svatbě předcházely zasnuby, které měly závaznost téměř jako svatba sama. Závazek manželství ve starozákonní době symbolizovalo rozprostření pláště²³⁷. O uvolněném radostném průběhu svatební slavnosti svědčí celá biblická kniha Píseň písní a Ježíšovo první veřejné vystoupení na svatbě v Káni Galilejské²³⁸.

Izraelci se nesměli ženit s cizinkami²³⁹. V dobách pro národ exponovaných Hospodin tuto zásadu svému lidu připomínal. Prorok Nehemjáš omezení zdůvodňuje špatným příkladem krále Šalomouna, jehož svedly manželky k modloslužbě²⁴⁰.

²³³ (Gn 26,34-35) Když bylo Ezauovi čtyřicet let, vzal si za ženu Jehúditu, dceru Chetejce Beera, a Basematu, dceru Chetejce Elóna. Ty působily Izákovi a Rebece jen hořké trápení.

²³⁴ (Pís 8,6-7) Polož si mě na srdce jako pečeť, jako pečeť na své rámě. Vždyť silná jako smrt je láska, neúprosná jako hrob žárlivost lásky. Žár její - žár ohně, plamen Hospodinův. Lásku neuhásí ani velké vody a řeky ji nezaplaví. Kdyby za lásku chtěl někdo dávat všechno jmění svého domu, sklídl by jen pohrdání.

²³⁵ (Gn 24,67) Izák pak uvedl Rebeku do stanu své matky Sáry. Vzal si ji a stala se jeho ženou. A zamiloval si ji. Tak našel útěchu po smrti své matky.

²³⁶ (Gn 24,58) Zavolali Rebeku a otázali se jí: "Půjdeš s tímto mužem?" Řekla: "Půjdu."

²³⁷ *Průvodce Bibli*, str. 252

[Rt 3,9] Otázal se: "Kdo jsi?" Odpověděla: "Jsem Rút, tvá služebnice. Rozprostři nad svou služebnicí křídlo svého pláště, vždyť jsi zastáncem."

[Ez 16,8] Šel jsem kolem tebe, uviděl jsem tě, a hle, byl právě tvůj čas, čas milování. I ozprostrl jsem na tebe svůj plášť, přikryl jsem tvou nahotu. Pak jsem ti přísahal a vešel s tebou v smlouvu, je výrok Panovníka Hospodina, a stala ses mou.

²³⁸ (J 2,1-3) Třetího dne byla svatba v Káni Galilejské. Byla tam Ježíšova matka; na svatbu byl pozván také Ježíš a jeho učedníci. Když se nedostávalo vína, řekla Ježíšovi jeho matka: "Už nemají víno."

²³⁹ (Dt 7,3-4) ...nespřízníš se s nimi, svou dceru neprovdáš za syna někoho z nich ani jeho dceru nevezmeš pro svého syna. To by odvrátilo tvého syna ode mne, takže by sloužili jiným bohům. Hospodin by proti vám vzplanul hněvem a rychle by tě vyhladil.

²⁴⁰ (Neh 13,25-26) Měl jsem s nimi o to spor a zlořečil jsem jim, některé muže jsem bil a rval za vousy a zapřisáhl jsem je při Bohu: "Nedávejte své dcery jejich synům a neberte jejich dcery svým synům a sobě! Což se právě tím neprohřešil izraelský král Šalomoun? Mezi mnohými národy nebylo krále jemu podobného. Byl milován Bohem, který jej určil za krále nad celým Izraelem. A přece i jeho svedly ženy cizinky ke hříchu."

Z perikopy *Rozmluva se samařskou ženou* nepochybně vyplývá, že ne každé soužití muže a ženy je vnímáno jako Bohem ustanovené manželství²⁴¹. Typicky lidskou reakcí samařské ženy je košatá disputace v okamžiku, kdy má vyznat hřích, činit pokání a napravit mravní selhání²⁴².

Podobně jako jiné etické systémy i křesťanství kodifikuje lidskou sexualitu. Kniha Leviticus přináší složitou soustavu pravidel pro pohlavní očišťování²⁴³ a řád pohlavního života. Sedmé přikázání desatera *Nesesmilniš*²⁴⁴ je v případě porušení tvrdě sankcionováno²⁴⁵. Trest smrti se vztahoval na cizoložství se ženou někoho jiného, obcování s dobytčetem²⁴⁶ a na homosexuální koitus²⁴⁷. Smilstvem je míněno jak nesprávné pohlavní jednání, tak i kultické odpadnutí Izraele od Hospodina²⁴⁸. Nebyl přípustný ani sexuální styk s blízkým příbuzným²⁴⁹. Nový zákon toto přikázání provokativně zpřísňuje²⁵⁰, aby definitivně eliminoval manipulační prostor sobecké soběstřednosti v hledání mezer mezi *paragrafy* Zákona. Ukázal tak na jedinou správnou cestu lásky, milosrdenství, odpovědnosti a odpuštění²⁵¹.

²⁴¹ (J 4,16-19) Ježíš jí řekl: "Jdi, zavolej svého muže a přijď sem!" Žena mu řekla: "Nemám muže." Nato jí řekl Ježíš: "Správně jsi odpověděla, že nemáš muže. Vždyť jsi měla pět mužů, a ten, kterého máš nyní, není tvůj muž. To jsi řekla pravdu." Žena mu řekla: "Pane, vidím, že jsi prorok."

²⁴² *Průvodce Biblií*, str. 626

²⁴³ (Lv 15,16) Muž, který měl výron semene, omyje si celé tělo vodou a bude nečistý až do večera.

²⁴⁴ (Ex 20,7) *Nesesmilniš*.

²⁴⁵ (Lv 20,10) Kdo se dopustí cizoložství s ženou někoho jiného, kdo cizoloží s ženou svého bližního, musí zemřít, cizoložník i cizoložnice.

²⁴⁶ (Lv 20,15) Kdyby muž obcovoval s dobytčetem, musí zemřít. Dobytče zabijete.

²⁴⁷ (Lv 20,13) Kdyby muž spal s mužem jako s ženou, oba se dopustili ohavnosti; musejí zemřít, jejich krev padni na ně.

²⁴⁸ (Jr 3,6) Hospodin mi za dnů krále Jósijáše řekl: "Viděl jsi, co provedla ta izraelská odpadlice? Chodila na kdejakou vysokou horu i pod kdejaký zelený strom a smilnila tam."

²⁴⁹ (Lv 18,6) Nikdo se nepřiblíží k některé ze svých blízkých příbuzných, aby odkryl její nahotu. Já jsem Hospodin.

²⁵⁰ (Mt 5,27-28) Slyšeli jste, že bylo řečeno: 'Nezcizoložíš.' Já však vám pravím, že každý, kdo hledí na ženu chtivě, již s ní zcizoložil ve svém srdci.

²⁵¹ (J 8,7.10-11) Když však na něj nepřestávali naléhat, zvedl se a řekl: "Kdo z vás je bez hřichu, první hoď na ni kamenem!"...Ježíš se zvedl a řekl jí: "Ženo, kde jsou ti, kdo na tebe žalovali? Nikdo tě neodsoudil?" Ona řekla: "Nikdo, Pane." Ježíš jí řekl: "Ani já tě neodsuzuji. Jdi a už nehřeš!"

5.2.2. Levirátní zákon, rozvod a celibát

Když budou bydlet bratři spolu a jeden z nich zemře bez syna, nevdá se žena zemřelého jinam, za cizího muže. Vejde k ní její švagr a vezme si ji za ženu právem švagrovství. Prvorozený syn, kterého porodí, ponese jméno jeho zemřelého bratra, aby jeho jméno nebylo z Izraele vymazáno.

Dt 25,5-6

Levirátní právo zavazovalo bratra zemřelého bezdětného muže oženit se s jeho vdovou. Otcem prvorozeného syna z takto vzešlého manželství byl dle zákona jeho zemřelý strýc. Nešlo o ryze izraelský zvyk²⁵².

Smyslem zákona bylo předejít budoucím obtížím pozůstalé manželky po bezdětném, neboť staří a jinak hospodářsky neproduktivní lidé byli odkázáni na ekonomické zabezpečení ze strany svých dětí. Provinilec, který nenaplnil jeho dikci došel výrazné újmy na cti před celou pospolitostí²⁵³. Levirátní zákon platil i pro nejbližšího dalšího příbuzného²⁵⁴. Ten musel, vedle povinnosti vychovat potomka, který by dále nesl jméno zesnulého, také vykoupit jeho půdu, aby zůstala v rodině²⁵⁵. V podobenství o sedmi manželích - bratrech je užito tohoto zákona k poukázání na dočasnost pozemského rodinného uspořádání v konfrontaci s transcendentním Božím královstvím²⁵⁶.

Rozvod manželství je Mojžíšem sice tolerován²⁵⁷, avšak v kontextu celého Kánonu jednoznačně negativně hodnocen

²⁵² *Průvodce Biblií*, str. 216

²⁵³ [Dt 25,9-10] přistoupí k němu před staršími jeho švagrová, zuje mu stěviv, plivne mu do tváře a prohlásí: "To si zaslouží muž, který nechce svému bratru zbudovat dům." I bude mít v Izraeli přezdívku: "Dům vyzutého".

²⁵⁴ [Rt 3,12] Ano, jsem vskutku váš zastánce. Je však ještě jiný zastánce, bližší příbuzný než já.

²⁵⁵ *Průvodce Biblií*, str. 252

²⁵⁶ (L 20,34-35) Ježíš jim řekl: "Lidé přítomného věku se žení a vdávají. Avšak ti, kteří byli hodni dosáhnout budoucího věku a vzkříšení z mrtvých, nežení se ani nevdávají.

²⁵⁷ (Dt 24,1) viz ↑

a morálně odsouzen²⁵⁸. Ježíš označuje rozvod a následující sňatek za cizoložství, zároveň připouští smilstvo jako legální příčinu rozvodu²⁵⁹. Jiným korektním důvodem je svazek s nevěřícím partnerem²⁶⁰. I v tomto případě však platí preference manželství zachovat²⁶¹.

Manželství je považováno za člověku Bohem daný plán. Pouze výjimečně, většinou pro zvláštní úkoly, může být celibát pro křesťana Božím určením²⁶², běžnější je ovšem manželství²⁶³ a rodinný život²⁶⁴.

5.2.3. Žena

Stejně i vy ženy, podřizujte se svým mužům; i když se někteří z nich vzpírají Božímu slovu, můžete je beze slov získat svým jednáním, když uvidí váš čistý život v bázni Boží. Pro vás se nehodí vnější ozdoba - splétat si vlasy, ověšovat se zlatem, střídat oděvy - nýbrž to, co je skryto v srdci a co je nepomíjitelné: tichý a pokojný duch; to je před Bohem převzácné. Tak se kdysi zdobily svaté ženy, které doufaly v Boha. Podřizovaly se svým mužům, tak jako Sára poslouchala Abrahama a 'nazvala jej pánem'. Vy jste jejími dcerami, jednáte-li dobře a nedáte se ničím zastrašit. Stejně i muži: když žijete se svými ženami, mějte pro ně porozumění, že jsou slabší; a prokazujte jim úctu, protože jsou spolu s vámi dědičkami daru života. Tak vašim modlitbám nebude nic překážet.

1P 3,1-8

Prostředí, z kterého společensko-kulturní realie Písma vychází bylo k ženám poměrně nepřejícné. Dodnes na Blízkém východě,

²⁵⁸ (Mal 2,15b-16) Střeďte svého ducha, nikdo ať se nezachová věrolomně k ženě svého mládí. "Každý ať nenávidí rozvod, praví Hospodin, Bůh Izraele, ať na svém oděvu přikryje násilí, praví Hospodin zástupů. " Střeďte tedy svého ducha, nejednejte věrolomně!

²⁵⁹ (Mt 5,32) Já však vám pravím, že každý, kdo propouští svou manželku mimo případ smilstva, uvádí ji do cizoložství; a kdo by se s propuštěnou ženou oženil, cizoloží.

²⁶⁰ (1K 7,15) Chce-li nevěřící odejít, ať odejde. Věřící nejsou v takových případech vázáni. Bůh nás povolal k pokoji.

²⁶¹ (1K 7,13) A má-li žena muže nevěřícího a on je ochoten s ní zůstat, ať ho neopouští.

²⁶² (Jr 16,1-2) Stalo se ke mně slovo Hospodinovo: "Neber si ženu. Nebudeš mít na tomto místě syny ani dcery.

²⁶³ (Mt 19,12) Někteří nežijí v manželství, protože jsou k tomu od narození nezpůsobilí; jiní nežijí v manželství, protože je nezpůsobilými učinili lidé; a někteří nežijí v manželství, protože se ho zřekli pro království nebeské. Kdo to může pochopit, pochop.

²⁶⁴ *Nový biblický slovník*, str. 580-583

kromě oblastí zasažených biblí, nejsou na stejné sociální úrovni jako muž.

Před sňatkem se žena podržovala svému otci, po svatbě manželovi a pro oba představovala movitý majetek... Povinností manželky bylo předně rození dětí a péče o ně, domácí práce (např. vaření) a pomoc manželovi vždy, když bylo třeba... Neplodnost znamenala hanbu²⁶⁵.

Obrat ve vnímání ženy jako rovnoprávné partnerky přinesl částečně judaismus, plně až křesťanské učení. Příběh o stvoření rehabilituje ženu jako jednu ze dvou různých podob člověka, která má jiné poslání než muž.

Starozákonní příběhy dosvědčují význačné veřejné postavení mnoha žen. Ovlivňovaly v negativním i pozitivním smyslu dění ve svých rodinách i v rámci společnosti. Sára na svém manželovi prosadila, že Abraham vypudil ženinu Hagar s Izmaelem, konkurentem jejího syna²⁶⁶. Soudkyně Debóra vládla v předkrálovské době celému Izraeli²⁶⁷. Rebeka svým zásahem připravila staršího syna o právo prvorozenství a o otcovské požehnání²⁶⁸. Statečná Nabalova žena Abígajil obešla rozhodnutí svého manžela a zásobila potravinami družinu krále Davida, prchajícího před Saulem²⁶⁹. Mocichtivá Atalja se ujala vlády nad Judou po svém synu Achazjášovi²⁷⁰, prorokyně Chulda vyřizovala Boží slovo za dnů krále Jóšijáše²⁷¹, královna Ester se výraznou měrou podílela na odvrácení hrozícího pogromu na židy

²⁶⁵ *Nový biblický slovník*, str. 870

²⁶⁶ [Gn 16,6] Abram Sáraji odvětil: "Hle, otrokyně je v tvých rukou, nalož s ní, jak uznáš za dobré." Od té doby ji Sáráj pokořovala tak, že Hagar od ní uprchla.

²⁶⁷ [Sd 4,4] viz ↑

²⁶⁸ (Gn 27,5b-8) Sotva Ezau odešel na pole, aby něco ulovil a přinesl úlovek, poradila Rebeka svému synu Jákobovi: "Hle, slyšela jsem rozmluvu tvého otce s tvým bratrem Ezauem; řekl mu: »Přines mi úlovek a připrav mi pochoutku, ať se najím, abych ti před smrtí požehnal před Hospodinem.« A proto, můj synu, poslechni mě ve všem, co ti přikážu.

²⁶⁹ [1S 25,18-19] viz ↑

²⁷⁰ [2Kr 11,1-3] Když Atalja, matka Achazjášova, viděla, že její syn zemřel, rozhodla se vyhubit všechno královské potomstvo. Ale Jóšeba, dcera krále Jórama, sestra Achazjášova, vzala Jóaše, syna Achazjášova, a unesla ho zprostřed královských synů, kteří měli být usmrceni, a ukryla ho i jeho kojnou v pokojíku s lůžky. Skryli ho před Ataljou, takže nebyl usmrcen. Schovával se u ní v Hospodinově domě po šest let, zatímco v zemi kralovala Atalja.

²⁷¹ [2Kr 22,14] Kněz Chilkiáš, Achikam, Akbór, Šafan a Asajáš se odebrali k prorokyni Chuldě, manželce Šalúma, syna Tikvy, syna Charchasova, strážce rouch. Bydlela v Jeruzalémě v Novém Městě. Mluvili s ní.

v Perské říši za dnů krále Achašveróše²⁷². Nejtemnější biblickou ženskou postavou je bezesporu královna Jezábel. Díky nesmírnému vlivu na krále Achaba byla spolupachatelkou mnohého bezpráví a svévole²⁷³.

Portrét ideální ženy je vykreslen v poslední kapitole knihy Přísloví. Mezi ceněné ženiny vlastnosti patří spolehlivost²⁷⁴, dobrota²⁷⁵, obětavost²⁷⁶, milosrdenství²⁷⁷, moudrost²⁷⁸, zodpovědnost, pracovitost²⁷⁹, statečnost²⁸⁰ a bohabojnost²⁸¹.

Nový zákon počítá se ženou coby plnoprávnou učednicí Páně. Zjednodušenému vnímání Písma jako textu preferujícímu muže naprosto neodpovídá Ježíšův skutečný zájem o ženy. Dával je učedníkům za příklad²⁸², odpouštěl jim hříchy²⁸³, uzdravoval je²⁸⁴, zahrnoval je do svých podobností²⁸⁵, přátelil se s Marií a Martou²⁸⁶. Touto úctou postavil ženu naroveň muži; požadoval stejné měřítko pro obě pohlaví a nabízel oběma stejnou cestu spasení²⁸⁷. Některé ženy náležely spolu s dvanácti apoštoly do jeho družiny a ekonomicky ji zabezpečovaly²⁸⁸. Ženy byly svědkyněmi Ježíšova ukřižování²⁸⁹, jako první byly u hrobu vzkříšeného Pána²⁹⁰. Také mezi spolupracovníky apoštola Pavla

²⁷² [Est 4,14] Budeš-li v tuto chvíli skutečně mlčet, úleva a osvobození přijde židům odjinud, ale ty a dům tvého otce zahynete. Kdo ví, zda jsi nedosáhla královské hodnosti právě pro chvíli, jako je tato."

²⁷³ (1Kr 21,7) Jezábel, jeho žena, mu řekla: "Teď ukážeš svou královskou moc nad Izraelem! Vstaň, pojez chleba a buď dobré mysli. Já sama ti dám vinici Nábota Jizreelského."

²⁷⁴ (Př 31,11) Srdce jejího muže na ni spoléhá a nepostrádá kořist.

²⁷⁵ (Př 31,12) Prokazuje mu jen dobro a žádné zlo po celý svůj život.

²⁷⁶ (Př 31,15) Ještě za noci vstává dát potravu svému domu a příkazy služkám.

²⁷⁷ (Př 31,20) Dlaň má otevřenou pro utištěného a ruce vztahuje k ubožáku.

²⁷⁸ (Př 31,26) Její ústa promlouvají moudře, na jazyku mívá vlídné naučení.

²⁷⁹ (Př 31,27) Pozorně sleduje chod svého domu a chleba lenosti nejl.

²⁸⁰ (Př 31,29) "Statečně si vedly mnohé dcery, ale ty je všechny předčíš."

²⁸¹ (Př 30,30) Klamavá je líbeznost, pomíjívá krása; žena, jež se bojí Hospodina, dojde chvály

²⁸² (L 21,3) a řekl: "Vpravdě vám pravím, že tato chudá vdova dala víc než všichni ostatní.

²⁸³ (L 7,48) Řekl jí: "Jsou ti odpuštěny hříchy."

²⁸⁴ (L 8,44) Přišla zezadu a dotkla se třásní jeho šatu, a hned jí krvácení přestalo.

²⁸⁵ (L 15,8) Nebo má-li nějaká žena deset stříbrných mincí a ztratí jednu z nich, což nerozsvítí lampu, nevymete dům a nehledá pečlivě, dokud ji nenajde?

²⁸⁶ (J 11,5) Ježíš Martu, její sestru i Lazara miloval.

²⁸⁷ *Nový biblický slovník*, str. 1172

²⁸⁸ (L 8,1-3) Potom Ježíš procházel městy a vesnicemi a přinášel radostnou zvěst o Božím království; bylo s ním dvanáct učedníků a některé ženy uzdravené od zlých duchů a nemocí: Marie, zvaná Magdalská, z níž vyhnal sedm démonů, Jana, žena Herodova správce Chuzy, Zuzana a mnohé jiné, které se o ně ze svých prostředků staraly.

²⁸⁹ (L 23,49) Všichni jeho přátelé stáli opodál, i ženy, které Ježíše doprovázely z Galileje a všechno to viděly.

²⁹⁰ (L 24,1) Prvního dne po sobotě, za časného jitra, přišly k hrobu s vonnými mastmi, které připravily.

v listu do Říma je jmenováno hodně žen²⁹¹. Ženě je zaslíbeno spasení jako matce, pokud zůstane věrná Bohu²⁹².

5.2.4. Muž

*Když se přiblížil čas Davidovy smrti,
přikázal svému synu Šalomounovi:
"Odcházím cestou všeho pozemského.
Ty však buď rozhodný a mužný. Dbej
na to, co ti svěřil Hospodin, tvůj Bůh:
Chod' po jeho cestách a dodržuj jeho
nařízení a přikázání, jeho práva
a svědectví, jak jsou zapsána v zákoně
Mojžíšově, a tak budeš mít úspěch
ve všem, co budeš konat, ať se obrátíš
kamkoli. A Hospodin splní své slovo, které
mi dal: »Budou-li tvoji synové dbát
na svou cestu tak, aby chodili přede mnou
věrně celým srdcem a celou duší, nebude
z izraelského trůnu vyhlazen následník
z tvého rodu.«*

1 Kr 2,1-4

Davidův testament obsahuje zkušenost moudrého krále. Dlouhý život ho postavil do rozmanitých situací. Malého opomíjeného pasáčka stád nechal Bůh skrze proroka Samuele pomazat k vládě nad Izraelem²⁹³. Slavil velkolepá vítězství a úspěchy²⁹⁴, ale nevyhnul se ani těžkým selháním²⁹⁵. David je Písmem vnímán jako prototyp muže podle Božího srdce. Když svému synu Šalomounovi předával vládu, odkázal mu jako nejcennější radu aby dbal Božích přikázání a nařízení, bral vážně Mojžíšův zákon a pěstoval úzký vztah s Hospodinem.

²⁹¹ (Ř 16,1) Doporučuji vám naši sestru Foibé, diakonku církve v Kenchrejích.

²⁹² (1Tm 2,15) Spasena bude jako matka, jestliže setrvá ve víře, lásce, svatosti a střízlivosti.

²⁹³ (1S 16,11-12) A Samuel se Jišaje otázal: "To jsou všichni mládenci?" Jišaj odvětil: "Ještě zbývá nejmladší, ten však pase stádo." Samuel Jišajovi poručil: "Pošli pro něj! Nebudeme stolovat, dokud sem nepřijde." Poslal tedy pro něj a dal ho přivést. Byl ryšavý, s krásnýma očima a pěkného vzhledu. Tu řekl Hospodin: "Nuže, pomaz ho! To je on."

²⁹⁴ (1S 17,50) Tak zdolal David Pelištejce prakem a kamenem, zasáhl Pelištejce a usmrtil ho, aniž měl v ruce meč.

²⁹⁵ (2S 11,26-27) Jakmile však smutek pominul, David pro ni (Uriášovu ženu) poslal, přijal ji do svého domu a ona se stala jeho ženou. Porodila mu pak syna. Ale v očích Hospodinových bylo zlé, co David spáchal.

Muž je v rodině knězem. Činí náboženská rozhodnutí a komunikuje s Bohem nejen sám za sebe, ale také za celý svůj dům²⁹⁶. Je si vědom závislosti na Hospodinu a plně se mu podřizuje²⁹⁷. Míra mužovy úspěšnosti je závislá na tom, nakolik vzdoruje hříchu a jak blízko je Bohu²⁹⁸. Jeho úkolem je uvádět své syny do bázně Boží. Má se zevnějškem²⁹⁹ i oblečením³⁰⁰ lišit od ženy. Vybídnutím k opuštění rodičů je to muž, kdo má být iniciátorem založení nové rodiny³⁰¹. Jeden rok po svatbě je uvolněn ze služby širší pospolitosti, např. od branné povinnosti, aby mohl být k dispozici novomanželce a rodině³⁰².

Na muži leží zodpovědnost za ženu, nedospělé děti, služebnictvo i chod domácnosti jako celku. Jako hlava rodiny³⁰³ je ve svěřené pravomoci podřízen Bohu a současně vázán povinností milovat členy své rodiny. Manželku má milovat jako vlastní tělo, má být ochoten se za ni obětovat. V roli otce má přísně vychovávat své děti, nemá je však dráždit ke vzdoru nadbytečnou tvrdostí a ponižováním.

V požadavcích na neukvapené ustanovování kandidátů do církevního úřadu líčí *Pastorální epištoly* ideální profil muže. Důležitým kritériem je kromě monogamie a pohostinnosti osvědčení ve vedení rodiny³⁰⁴.

V bibli nechybí záporné mužské osobnosti, či charakterové rysy. Mnozí vůdcové Izraelského národa byli zpočátku malomyslní

²⁹⁶ (Joz 24,15) viz ↑

²⁹⁷ (Př 20,24) Kroky muže určuje Hospodin; jak by mohl člověk rozumět své cestě?

²⁹⁸ (Ž 1,1-3) Blaze muži, který se neřídí radami svěvolníků, který nestojí na cestě hříšných, který neseďává s posměvači, nýbrž si oblíbil Hospodinův zákon, nad jeho zákonem rozjímá ve dne i v noci. Je jako strom zasazený u tekoucí vody, který dává své ovoce v pravý čas, jemuž listí neuvadá. Vše, co podnikne, se zdaří.

²⁹⁹ (1K 11,14-15) Cožpak vás sama příroda neučí, že pro muže jsou dlouhé vlasy hanbou, kdežto pro ženu ctí? Vlasy jsou jí totiž dány jako závoj.

³⁰⁰ (Dt 22,5) Žena na sebe nevezme, co patří muži, a muž neobleče, co nosí žena. Hospodin, tvůj Bůh, má v ohavnosti každého, kdo to činí.

³⁰¹ (Gn 2,24) viz ↑

³⁰² (Dt 24,5) Když se muž právě oženil, nebude vycházet do boje a nebude mu ukládán žádný úkol. Po jeden rok bude uvolněn pro svůj dům, aby se radoval se svou ženou, kterou si vzal.

³⁰³ (1K 11,3) Rád bych, abyste si uvědomili, že hlavou každého muže je Kristus, hlavou ženy muž a hlavou Krista je Bůh.

³⁰⁴ (1Tm 3,4-5) Má dobře vést svou rodinu a mít děti poslušné a počestné; nedovede-li někdo vést svou rodinu, jak se bude starat o Boží církev?

a bázlivi jako Gedeon³⁰⁵, kněz Eli selhal jako otec³⁰⁶, král Saul propadá modloslužbě, když se od něj Hospodin odvrátil³⁰⁷, učedník Jidáš zrazuje svého Mistra za úplatek³⁰⁸.

5.3. MEZIGENERAČNÍ VZTAHY

*Poutní píseň, Davidova. Jaké dobro, jaké blaho tam, kde bratři bydlí svorně!
Jako výborný olej na hlavě, jenž kane na vous, na vous Áronovi, kane mu na výstřih roucha. Jak chermónská rosa, která kane na sijónské hory. Tam udílí Hospodin své požehnání, život navěky.*

Ž 133

Kromě základu rodiny, který je tvořen osou manžel-manželka, se na její stavbě podílejí jejich sourozenci, děti, rodiče, případně další příbuzní, kteří jsou zahrnuti v biblických pojmech *bratr* a *sestra*. Písmo klade důraz na svornost ve vztazích. Každá generace má v rodině své nezastupitelné místo, svá obdarování k obohacení druhých³⁰⁹.

5.3.1. Děti

Tehdy k němu přinášeli děti, aby na ně vložil ruce a pomodlil se; ale učedníci jim to zakazovali. Ježíš však řekl: "Nechte děti a nebraňte jim jít ke mně; neboť takovým patří království nebeské." Požehnal jim a šel dál.

Mt 19,13-15

Přirozeným ovocem manželství jsou děti. V křesťanství stojí...bohatství v dětech (Kinderreichtum) jako uskutečnění původního požehnání od pradávna

³⁰⁵ (Sd 6,15) On mu však namítl: "Dovol prosím, Panovníku, jak bych mohl Izraele vysvobodit? Můj rod je v Manasesovi nejslabší a já jsem v otcovském domě nejnepatrnější."

³⁰⁶ (1S 3,13) Oznámil jsem mu, že jeho dům odsuzuji navěky pro nepravost, o které věděl: Jeho synové přivolávají na sebe zlořečení, on však proti nim nezakročil.

³⁰⁷ (1S 28,7a) Tu řekl Saul svým služebníkům: "Vyhledejte mi ženu, která vyvolává duchy zemřelých. Půjdu k ní a dotážu se jí."

³⁰⁸ (L 22,48) Ježíš mu řekl: "Jidáši, políbením zrazuješ Syna člověka?"

³⁰⁹ (Př 17,6) Korunou starců jsou vnuci, ozdobou synů otcové.

ve vysoké vážnosti³¹⁰. Úkol množit se a naplňovat zemi je význačnou funkcí rodiny³¹¹. Děti jsou v biblických textech pokládány za znamení Hospodinovy přízně³¹². Z této skutečnosti vyplývá rovnítka mezi požehnáním a zplozením potomků, především synů³¹³.

Izrael nesměl přejmout obyčej okolních národů ohledně dětských obětí, které byly zakázány pod trestem smrti ukamenováním³¹⁴. Novorození chlapci byli osmý den po porodu obřezáni³¹⁵. Prvorozený syn byl považován za *počátek síly otce*³¹⁶ a musel být vyplacen Bohu zvláštní obětí³¹⁷.

Jeho privilegia se vysoce cenila. Ve Starém zákoně k nim patřil i větší podíl na dědictví, zvláštní otcovské požehnání, vedení rodiny a čestné místo u stolu... Pozoruhodný je zřetelný zájem o nejmladšího syna (Jákoab, Efrajim, David)... V rodinách, kde neměli syny, přebírala zodpovědnost za mladší sestry nejstarší dcera³¹⁸.

Obrazu *syna* používá Ježíš Kristus k sebeidentifikaci v poměru k Bohu-otci³¹⁹. Na prezentaci jedinečnosti tohoto vztahu je založena apologetika Ježíšova božství³²⁰ a doporučeno duchovní následování lidstvu.

³¹⁰ GRUBER, Hans-Günter. *Familie und christliche Etik*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995., str. 77

³¹¹ (Gn 1,28) viz ↑

³¹² (Ž 128,3-4) Tvá žena bude jak plodná réva uvnitř tvého domu, tvoji synové jak olivové ratolesti kolem tvého stolu. Hle, jak bývá požehnáno mužů, jenž se bojí Hospodina.

³¹³ např. [Jb 42,12-13] A Hospodin Jóbůvi žehnal ke konci více než na začátku, takže měl čtrnáct tisíc ovcí a koz, šest tisíc velbloudů, tisíc spřežení skotu a tisíc oslic. Měl také sedm synů a tři dcery

³¹⁴ (Lv 20,2) "Řekni Izraelcům: Kdokoli z Izraelců i z těch, kdo budou v Izraeli přebývat jako hosté, by daroval Molekovi někoho ze svých potomků, musí zemřít; lid země ho ukamenuje.

³¹⁵ (Lv 12,2-3) "Mluv k Izraelcům: Když žena otěhotní a porodí chlapce, bude nečistá po sedm dní; bude nečistá jako v době svého obvyklého krvácení. Osmého dne bude obřezána jeho předkožka.

³¹⁶ (Gn 49,3) Rúbene, tys můj prvorozený, síla má a prvotina mého mužství; povzneseností a mocí překypuješ.

³¹⁷ (Nu 18,15) Všechno, co z veškerého tvorstva otvírá lůno a co se přináší v oběť Hospodinu, jak z lidí, tak z dobytka, bude tvoje; avšak prvorozené z lidí bezpodmínečně vyplatíš, také vyplatíš prvorozené z nečistého dobytka.

³¹⁸ *Nový biblický slovník*, str. 831

³¹⁹ [Mt 11,27] Všechno je mi dáno od Otce; a nikdo nezná Syna než Otec, ani Otec nezná nikdo než Syn - a ten, komu by to Syn chtěl zjevit.

³²⁰ *Průvodce Biblií*, str. 561 Syn/dítě toho a toho je běžný hebrejský idiom. Znamená tutéž podstatu nebo charakteristiku. Když Nový zákon říká, že Ježíš je *Boží Syn*, znamená to, že Ježíš sdílí Boží povahu a přirozenost; že si dělá nárok na skutečné a pravé božství.

Bůh bere děti vážně. Slyší je, když volají v zoufalství³²¹. Poté, co Ježíši vzdaly v chrámě úctu dává je dospělým za příklad³²² v jejich důvěřivosti, bezprostřednosti, ochotě naslouchat a učenlivosti. Představuje je jako prototyp občanů království nebeského³²³.

Sourozenecké vztahy jsou v příbězích Písma mnohdy zatíženy neshodou. Jejím zdrojem je hřích v podobě žárlivosti mezi Kainem a Ábelem³²⁴, nebo Josefem a jeho bratry³²⁵, zápolení o otcovské požehnání a o dědictví u Jákoba a Ezaua³²⁶, touha po moci synů krále Davida³²⁷. Jákob s Ezauem³²⁸ a Josef s bratry³²⁹ dojdou nakonec k usmíření, jehož průběh je věrně popsán do nejmenších psychologických detailů. Napětí je i ve vztahu staršího bratra k marnotratnému sourozenci³³⁰. Je vyvoláno pocitem nedocenění vlastní spravedlnosti, který bránil prožívání radosti z bezprostředního vztahu s *otcem*.

Nápadně často se v Písmu objevuje motiv neplodného páru s jednotným scénářem. Bezdětností Hospodin zkouší vytrvalost a důvěru manželů, tříbí jejich charakter a na konci příběhu muži a ženě daruje dříve zaslíbeného potomka. Takto narozené děti jsou

³²¹ (Gn 21,17) Bůh uslyšel hlas chlapce a Boží posel z nebe zavolal na Hagaru. Privil jí: "Co je ti, Hagar? Neboj se! Bůh slyšel hlas chlapce na tom místě, kde je."

³²² (Mt 21,15-16) Když velekněží a zákoníci viděli jeho udivující činy i děti volající v chrámě "Hosanna Synu Davidovu", rozhněvali se a řekli mu: "Slyšíš, co to říkají?" Ježíš jim odpověděl: "Ovšem! Nikdy jste nečetli: 'Z úst nemluvňátek a kojenců připravil sis chválu?'"

³²³ (Mt 19,14) viz ↑

³²⁴ (Gn 4,5b.8b) viz ↑

³²⁵ (Gn 37,3-4) Izrael Josefa miloval ze všech svých synů nejvíce; vždyť to byl syn jeho stáří. Proto mu udělal pestře tkanou suknicí. Když bratři viděli, že ho otec miluje nade všechny bratry, začali ho nenávidět a nepromluvili na něho pokojného slova.

³²⁶ (Gn 27,41) viz ↑

³²⁷ (1Kr 2,23-24) A král Šalomoun přísahal při Hospodinu: "Ať se mnou Bůh udělá, co chce! Adónijáš vyřkl rozsudek sám nad sebou. Jakože živ je Hospodin, který mě pevně posadil na trůn mého otce Davida a který mi podle svého slova vybudoval dům, ještě dnes Adónijáš zemře!"

³²⁸ (Gn 33,3-4) Sám se ubíral před nimi a sedmkrát se poklonil až k zemi, než k svému bratrovi přistoupil. Ezau se k němu rozběhl a objal ho, padl mu kolem krku a políbil ho; oba zaplakali.

³²⁹ (Gn 45,4-5) Josef je proto vyzval: "Přistupte ke mně." Když přistoupili, řekl jim: "Já jsem váš bratr Josef, kterého jste prodali do Egypta. Avšak netrapte se teď a nevyčítejte si, že jste mě sem prodali, neboť mě před vámi vyslal Bůh pro zachování života."

³³⁰ (L 15,27-28) On mu odpověděl: "Vrátil se tvůj bratr, a tvůj otec dal zabít vykrmené tele, že ho zase má doma živého a zdravého." I rozhněval se a nechtěl jít dovnitř. Otec vyšel a domlouval mu.

většinou význační mužové víry. Patří mezi ně Izák³³¹, Josef, Samuel nebo Jan Křtitel. Sociálně nejslabší a nejzranitelnější skupinu dětí, sirotky³³², vedl Hospodin zvlášť v patrnosti, pečoval o ně³³³.

5.3.2. Vztahy mezi rodiči a dětmi

*Cti svého otce i matku, jak ti přikázal
Hospodin, tvůj Bůh, abys byl dlouho živ
a dobře se ti vedlo na zemi, kterou ti dává
Hospodin, tvůj Bůh.*

Dt 5,16

Rodinné role se v průběhu života střídají, takže pátým přikázáním desatera je jedinec jednou oslovován, podruhé je v přikázání jmenován³³⁴. Mladý člověk, který je vyzýván k vážení si svých rodičů bude o generaci později sám na tuto úctu aspirovat. V rodinách, kde spolu koexistují tři generační úrovně, má prostřední z nich ideální příležitost vlastním příkladem vyučit nejmladší pokolení.

Božím přikázáním jde o *řád lidského života* a jeho základních vztahů, a to nejen třeba v kulticko-náboženském, ale v celkově sociálním smyslu. Podmínky a vztahy v lidském společenství nejsou *coram Deo* (před Bohem) ničím bezvýznamným, co by mohli věřící ve zbožném idealismu třeba kvůli nějakým vyšším náboženským hodnotám opomíjet. Týkají se našeho vztahu k Bohu, a proto i obráceně: Bůh a jeho slova se týkají jich. Tak se oblast rodiny a zároveň s ní - i širší okruhy lidského společenství a společnosti jeví jako oblast Bohem uspořádaná, tedy *odpovídající řádu stvoření*, ne jako oblast beztvará či dokonce chaotická³³⁵.

³³¹ (Gn 15,2-6) Abram však řekl: "Panovníku Hospodine, co mi chceš dát? Jsem stále bezdětný. Nárok na můj dům bude mít damašský Eliezer." Abram dále řekl: "Ach, nedopřál mi potomka. To má být mým dědicem správce mého domu?" Hospodin však prohlásil: "Ten tvým dědicem nebude. Tvým dědicem bude ten, který vzejde z tvého lůna." Vyvedl ho ven a pravil: "Pohléd' na nebe a sečti hvězdy, dokážeš-li je spočítat." A dodal: "Tak tomu bude s tvým potomstvem." Abram Hospodinovi uvěřil a on mu to připočetl jako spravedlnost.

³³² (Oz 14,4) Ašúr nás nezachrání, na oře nevsedneme a výrobku svých rukou nebudeme už říkat: »Náš Bože!« U tebe přece nalézá sirotek slitování.

³³³ (Ž 10,18) zjednáš právo sirotkovi, právo zdeptanému; člověk na zemi už nebude vzbuzovat strach.

³³⁴ LOCHMAN, Jan Milíč. *Desatero - Směrovky ke svobodě*, 1. vyd. Praha: Kalich, 1994. str. 76

³³⁵ LOCHMAN, *Desatero - Směrovky ke svobodě*, str. 70

Postavení matky a otce se těšilo v Izraeli úctě od nejstarších dob³³⁶. Rodičovská autorita je delegována samotným Bohem a její znevažování ze strany potomků je proto hodnoceno jako vzdor vůči Hospodinu³³⁷. Pokud žena ovdověla, bylo povinností dětí pečovat o ni³³⁸. Vdovy a sirotci byli zvláštním objektem Hospodinovy ochrany³³⁹. Praktická pomoc ze strany bližních je jedním ze znaků pravé, čisté křesťanské zbožnosti³⁴⁰.

Úkolem dětí, případně blízkých příbuzných bylo postarat se i o zestárlé rodiče³⁴¹. Ve všedním životě byl příkaz pravděpodobně často obcházen formálními skutky. Ježíš farizee a zákoníky za tuto praxi ve veřejných disputacích ostře káral³⁴².

5.3.3. Výchova dětí

*A tato slova, která ti dnes přikazují,
budeš mít v srdci. Budeš je vštěpovat
svým synům a budeš o nich rozmlouvat,
když budeš sedět doma nebo půjdeš
cestou, když budeš uléhat nebo vstávat.
Uvážeš si je jako znamení na ruku
a budeš je mít jako pásek na čele
mezi očima. Napíšeš je také na veřeje
svého domu a na své brány.*

Dt 6,6-9

Biblická rodina je základním prostředím výchovy³⁴³ a socializace vůbec. Její síla spočívá právě ve vztazích lásky, nejprve té Boží k člověku a následně lidské lásky k Hospodinu a bližnímu jako adekvátní odpovědi. Oproti tomu výchova školy či společnosti spíše staví na síle, soupeření a konkurenčním boji.

³³⁶ (Lv 19,3a) Každý měj v úctě svou matku a svého otce.

³³⁷ (Lv 20,9) Kdo by zlořečil svému otci nebo své matce, musí zemřít. Svému otci a matce zlořečil, jeho krev padni na něho.

³³⁸ (1Tm 5,4) Má-li však některá vdova děti nebo vnuky, ti ať se učí mít péči především o své příbuzné a odplácet svým rodičům. To je totiž milé Bohu.

³³⁹ (Ž 68,6) Otec sirotků, obhájce vdov je Bůh v obydlí svém svatém.

³⁴⁰ (Jk 1,27) Pravá a čistá zbožnost před Bohem a Otcem znamená pamatovat na vdovy a sirotky v jejich soužení a chránit se před poskvrnou světa.

³⁴¹ (1Tm 5,8) viz ↑

³⁴² (Mk 7,9-13) viz ↑

³⁴³ (Ko 3,16) Nechtě ve vás přebývá slovo Kristovo v celém svém bohatství: se vši moudrostí se navzájem učte a napomínejte a s vděčností v srdci oslavujte Boha žalmy, chválami a zpěvem, jak vám dává Duch.

Vzdělávání dětí probíhalo formou sledování a napodobování³⁴⁴, zpočátku rodiče³⁴⁵, poté v zámožnějších rodinách učitele, nebo vychovatele. V útlém věku vychovávala matka děti obojího pohlaví³⁴⁶. Chlapce se později ujal otec³⁴⁷... Dcery zůstaly při matce až do provdání a byly přidržovány k domácím pracím³⁴⁸.

Východiskem veškeré výchovy byl správný postoj k Bohu³⁴⁹. V rámci katecheze se připomínaly Hospodinovy skutky. V oblibě byla různá kultovní znamení na paměť Božího jednání s Izraelem³⁵⁰. Obeznámit dítě s moudrostí Zákona a ochránit jej před *hloupostí* bezbožnosti bylo hlavním cílem rodičů³⁵¹.

Písmo děti nikterak neidealizuje³⁵². Rodičovská výchova byla přísná³⁵³ analogicky k Boží výchově vůči člověku³⁵⁴. Bylo nepřipustné, aby dítě svého otce a matku neposlouchalo³⁵⁵. Proto jsou rodiče nabádáni k trestání dětí³⁵⁶ dokud je ten správný čas³⁵⁷. Dobrou výchovou se dá mnohé napravit³⁵⁸.

³⁴⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, 3. vyd. Praha: Portál, 2000., str. 91
K citovosti a citlivosti vychováváme nejvíce dítě tehdy, když se sami chováme citově a citlivě.

³⁴⁵ (Př 1,8) Můj synu, poslouchej otcovo kárání a matčíným poučováním neopovrhuj.

³⁴⁶ (Př 4,3) Když jsem byl jako syn u svého otce, útlý jedináček při své matce.

³⁴⁷ (Ex 13,8) V onen den svému synovi oznámíš: »To je pro to, co mi prokázal Hospodin, když jsem vycházel z Egypta.

³⁴⁸ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, str. 126

³⁴⁹ (Př 1,7) Počátek poznání je bázeň před Hospodinem, moudrostí a kázní pohrdají pošetilci.

³⁵⁰ (Joz 4,6-7) To bude mezi vámi na znamení. Až se v budoucnu budou vaši synové vyptávat: »Čím jsou pro vás tyto kameny?«, odpovíte jim: »Vody Jordánu se rozestoupily před schránou Hospodinovy smlouvy; když procházela Jordánem, vody Jordánu se rozestoupily.« Tyto kameny budou Izraelcům pamětným znamením navěky."

³⁵¹ (Př 10,1) Syn moudrý dělá radost otci, kdežto syn hloupý působí žal matce.

³⁵² (Př 20,11) Už na chlapci se z jeho způsobů pozná, zda bude v jednání ryzí a přímý.

³⁵³ (Př 3,11-12) Neodvrhuj, můj synu, Hospodinovo kárání, neprotiv se jeho domlouvání. Vždyť Hospodin domlouvá tomu, koho miluje, jako otec synu, v němž našel zalíbení.

³⁵⁴ (Žd 12,6) Koho Pán miluje, toho přísně vychovává, a trestá každého, koho přijímá za syna.'

³⁵⁵ (Dt 21,18-21) Má-li někdo syna nepoddajného a vzpurného, který neposlouchá otce ani matku, a když ho kárají, neposlechne je, ať ho jeho otec i matka uchopí a vyvedou ke starším jeho města, k bráně jeho místa, a řeknou starším jeho města: "Tento náš syn je nepoddajný a vzpurný, neposlouchá nás, je to modlářský žrout a pijan." A tak ho všichni muži jeho města uházejí kamením a zemře. Tak odstraníš zlo ze svého středu. Ať to slyší celý Izrael a bojí se.

³⁵⁶ (Př 19,18) Trestej syna, dokud je naděje, a nechtěj mu přivodit smrt!

³⁵⁷ (Př 22,6) Zaslavěj už chlapce do jeho cesty, neodchýlí se od ní, ani když zestárne.

³⁵⁸ (Př 22,15) Vězí-li v srdci chlapce pošetilost, trestající hůl ji od něho vzdálí.

5.4. NEPOKREVNÍ RODINNÍ PŘÍSLUŠNÍCI

*Byl jsi povolán jako otrok? Netrap se tím.
Ale kdyby ses mohl stát svobodným,
raději toho použij.
Koho Pán povolal jako otroka, má v Pánu
svobodu. Koho povolal jako svobodného,
je v poddanství Kristově.
Bylo za vás zapláceno výkupné, nebuďte
otroky lidí!
V čem byl kdo povolán, bratři, v tom
ať před Bohem zůstane.*

1K 7,21-24

Víra Izraele sloužila k vysokému stupni humanizace tehdejší společnosti. Čtvrté přikázání desatera³⁵⁹ zakazuje sobotní práci také otrokům, aby i oni mohli slavit den odpočinku svého Boha. Zdůvodnění, kromě kultických příčin, spočívá v připomínce otroctví Božího lidu egyptské zemi.

Izraelec se mohl stát otrokem následkem chudoby³⁶⁰, dopustil-li se krádeže³⁶¹, nebo prodal-li otec dceru³⁶². Doba služby byla ohraničena navrácením pohledávky nebo jiným odčiněním nároku³⁶³, případně do milostivého léta³⁶⁴. Hebrejský otrok musel být sedmý rok propuštěn na svobodu³⁶⁵. Otroek, který utekl svému pánu a uchýlil se pod ochranu Izraelce, nesměl být vydán³⁶⁶.

³⁵⁹ (Dt 5,14-15) Ale sedmý den je den odpočinutí Hospodina, tvého Boha. Nebudeš dělat žádnou práci ani ty ani tvůj syn a tvá dcera ani tvůj otrok a tvá otrokyně ani tvůj býk a tvůj osel, žádné tvé dobytče ani tvůj host, který žije v tvých branách, aby odpočinul tvůj otrok a tvá otrokyně tak jako ty. Pamatuj, že jsi byl otrokem v egyptské zemi a že tě Hospodin, tvůj Bůh, odtud vyvedl pevnou rukou a vztaženou paží. Proto ti přikázal Hospodin, tvůj Bůh, dodržovat den odpočinku.

³⁶⁰ (Lv 25,39-41) Když tvůj bratr vedle tebe zchudne a prodá ti sebe sama, nezotročíš ho otrockou službou. Bude u tebe jako nádeník, jako přistěhovalec; bude u tebe sloužit až do milostivého léta. Pak od tebe odejde a s ním i jeho děti a vrátí se ke své čeledi; vrátí se ke své čeledi; vrátí se k vlastnictví svých otců

³⁶¹ (Ex 22,2b) Zloděj musí poskytnout plnou náhradu. Jestliže nic nemá, bude prodán za hodnotu ukradeného.

³⁶² (Ex 21,7) Když někdo prodá svou dceru za otrokyni, nebude s ní nakládáno jako s jinými otroky.

³⁶³ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, str. 572

³⁶⁴ (Lv 25,40) viz ↑

³⁶⁵ (Ex 21,2) Když koupíš hebrejského otroka, bude sloužit šest let; sedmého roku odejde jako propuštěnec bez výkupného.

³⁶⁶ (Dt 23,16) Nevydáš otroka jeho pánu, když se k tobě před svým pánem uchýlil.

Písmo je v antické literatuře výjimečné tím, že se přímo obrací k otrokům jako potenciálním čtenářům. Primárně upřednostňuje láskyplné vztahy před nespravedlivou společenskou situací, v které se jedinec nachází³⁶⁷.

V perikopě *O postavení služebníka* je užito srovnání Ježíšových učedníků s otroky³⁶⁸.

Jestliže Bůh chce vždy klást spasení člověka před obřady a oslavy ke své vlastní chvále, pak my, kteří jsme spaseni, musíme vždy klást službu Bohu před své vlastní zájmy. Nikdy si nemůžeme myslet, že jsme Bohu sloužili tak skvěle, že nyní máme právo postavit vlastní potřeby a uspokojení před jeho požadavky. A pro naši službu se nám Bůh nestane dlužníkem³⁶⁹.

Do rodinného obecenství byli zahrnuti i hosté³⁷⁰ a přátelé³⁷¹. Blízké přátelství je hodnoceno výše, než chladné rodinné vztahy³⁷². Příkladem je vřelá láska mezi Davidem a Jónatánem³⁷³, kvůli které Saulův syn neváhal podstoupit vážné nedorozumění s otcem³⁷⁴ a ohrozit svoje nástupnické vyhlídky.

Ve starověké Mezopotámii bezdětní rodiče běžně někoho adoptovali, aby zaujal místo syna. V souladu s touto tradicí³⁷⁵ chtěl Abram učinit dědicem jednoho ze svých služebníků³⁷⁶. K adopci je

³⁶⁷ (1K 7,21-24) viz ↑

³⁶⁸ (L 17,7-10) "Řekne snad někdo svému služebníku, který se vrátil z pole, kde orál nebo pásal: 'Pojď si hned sednout ke stolu'? Neřekne mu spíše: 'Připrav mi něco k jídlu a přistroj se k obsluze, dokud se nenajím a nenapiji; pak budeš jíst a pít ty!?' Děkuje snad svému služebníku, že udělal, co mu bylo přikázáno? Tak i vy, když učiníte všechno, co vám bylo přikázáno, řekněte: 'Jsme jenom služebníci, učinili jsme to, co jsme byli povinni učinit.'"

³⁶⁹ GOODING, David. *Lukášovo evangelium*, str. 230

³⁷⁰ (Žd 13,1-2) Bratrská láska ať trvá; s láskou přijímejte i ty, kdo přicházejí odjinud - tak někteří, aniž to tušili, měli za hosty anděly.

³⁷¹ (Př 17,17) V každickém čase miluje přítel, zrodil se bratrem pro doby soužení.

³⁷² (Př 27,10) Svého přítele a přítele svého otce neopouštěj, ale v den svých běd nechod ani do domu vlastního bratra. Lepší je blízký soused než vzdálený bratr.

³⁷³ (2S 1,26) viz ↑

³⁷⁴ (1S 20,30) Saul vzplanul proti Jónatanovi hněvem a křičel na něj: "Ty synu poběhlce, což jsem to nevěděl, že si Jišajova syna vyvoluješ ke své hanbě i k hanbě klinu své matky?"

³⁷⁵ (Gn 15,3) viz ↑

³⁷⁶ *Nový biblický slovník*, str. 870

připodobněn proces připojení Božího dítěte do *rodiny víry* - Církve na základě oběti Ježíše Krista³⁷⁷.

JEDNOTLIVÍ ČLENOVÉ RODINY A VZTAHY MEZI NIMI - SHRNUÍ

Biblická rodina je hierarchicky uspořádána. Její hlavou je Ježíš Kristus a každý člen má svěřeny úkoly směřující ke společnému prospěchu společenství. Základním vztahem v rodině je manželství muže a ženy, kteří jsou si před Bohem rovni v hodnotě a důstojnosti, ale odlišní svým obdarováním. Některé funkce jsou v působnosti výhradně mužů nebo žen, o jiné se dělí obě pohlaví. Hlavním cílem rodiny je zplození a výchova potomstva. Střídáním generací se role v rámci rodiny mění a povinnost péče rodičů o děti střídá povinnost dětí starat se o rodiče. Písmo vysoko hodnotí dobrou kvalitu příbuzenských vztahů. Výhodou rodinné výchovy je princip lásky, na kterém je postavena. Východiskem a zároveň cílem výchovy je správný postoj člověka k Bohu, který bude předáván z pokolení na pokolení.

³⁷⁷ (Ga 4,4-5) Když se však naplnil stanovený čas, poslal Bůh svého Syna, narozeného z ženy, podrobeného zákonu, aby vykoupil ty, kteří jsou zákonu podrobeni, tak abychom byli přijati za syny.

6. ZÁVĚR

Láska nechť je bez přetvářky. Ošklivte si zlo, lněte k dobrému. Milujte se navzájem bratrskou láskou, v úctě dávejte přednost jeden druhému. V horlivosti neochabujte, buďte vroucího ducha, služte Pánu. Z naděje se radujte, v soužení buďte trpělivi, v modlitbách vytrvalí. Sdílejte se s bratřími v jejich nouzi, ochotně poskytněte pohostinství. Svolávejte dobro na ty, kteří vás pronásledují, dobro a ne zlo. Radujte se s radujícími, plačte s plačícími. Mějte porozumění jeden pro druhého.

Ř 12,9-16a

Rodina nevznikla snahou člověka, ani postupným vývojem z nižších forem soužití, ale byla ustanovena na základě Boží transcendentní vůle. V různých dobách a kulturně-společenských podmínkách má svoji specifickou podobu. Fundamentální principy vtisknuté Stvořitelem však mají trvalou platnost.

Je prostředím, do kterého člověk přichází na svět a kde vznikají nejdůležitější interakce jeho života. Toto společenství poskytuje prostor pro výchovu a socializaci mladého jedince a umožňuje tak jeho zrání do plného *člověčenství*. I později v dospělosti je ideálním zázemím pro rozvinutí a podporu interpersonálních vztahů, které tvoří nepostradatelný rozměr lidského bytí. Četné funkce rodiny nejsou bez fatálních zjednodušení a kompromisů přenosné na jiné instituce.

Rodina má dvojí charakter hřivny z *Podobenství o hřivnách*. Je současně vzácným darem i nesmlouvavým zadáním namáhavé práce. Jako služebníci jsme převzali rodinu do péče, máme se vztahy v ní hospodařit. Pravidla správy jsou dána Božím slovem. Jejich stručné shrnutí je vyjádřeno dvojím přikázáním lásky: *Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, celou svou duší, celou svou silou a celou svou myslí a miluj svého bližního jako sám sebe*. Až přijde čas,

budeme hodnoceni, v jakém stavu rodinu *vrátíme* Bohu nazpět. Je možné žehrat na tvrdost instrukcí, které *hospodář* zadal a zakopat hřivnu do hlíny pohodlí, lenosti, sobectví, soběstřednosti a pídění se po vlastním prospěchu. Lze vytvářet vlastní normy, o kterých se domníváme, že budou lépe vyhovovat našim potřebám. Připravíme se však o požehnání, které Bůh pevně spojuje právě s akceptováním zásad, na kterých položil základní kámen rodiny. Až tehdy, když Ježíš Kristus otevře člověku duchovní smysly pro vnímání království nebeského, je možné si přiznat svoji hříšnost, činit pokání a získat spolu s nadějí i sílu k nápravě a řádnému životu v poslušnosti Bohu.

V poměru k Bohu je třeba si uvědomit, že vztah s Hospodinem je pro rodinu centrální. Z něj jsou totiž všechny mezilidské vztahy odvozeny. Hlavou rodinné hierarchie je Bůh v Ježíši Kristu, nikoliv potomek, finance, nebo pracovní kariéra. Hospodin má být její existencí oslaven. Nestojí přitom o formální kultické úkony, ale o intimní, hlubokou lásku každého člena rodiny, které se budou učit děti od svých rodičů. Sám touto láskou již v předstihu všechny miluje.

Z pozemských interakcí je zásadní Hospodinem darovaný vztah muže a ženy, kteří spolu v jednotě Ducha svatého pokračují v Božím díle: Svěřenou vládou nad stvořením a plozením a výchovou potomstva v bázni Boží. Těžištěm všech biblicky ukotvených vztahů je nesobecká láska zaměřená na uspokojování potřeb druhého, která se aktivně zajímá o bližního, je konstruktivní, nezištná, umí se radovat s radujícími, plakat s plačícími, nepřipomíná křivdy a není škodolibá.

Připomeňme Kainovu otázku zmíněnou v úvodu této práce: *Cožpak jsem strážcem svého bratra?* Bůh na ni odpověděl nepřímo celým kánonem bible a dává člověku na vybranou dvě cesty.

První z nich znamená ignoraci Božího poslání a stvořitelského řádu následovanou neposlušností a završenou hříšným jednáním. Představuje obecný vzorec chování, způsobující v oblasti rodinného společenství rozvrat, vykořenění člověka z prostředí pro něho

nejpřirozenějších vztahů. Vyvolává bolest vlastní duše, rezignuje na plné *lidství* a v konečném důsledku přináší smrt.

Na druhou cestu Písmo své čtenáře zve. Je úzká a vede do Božího království. Lidé na ní jednají tak, jak by chtěli, aby ostatní jednali s nimi, jsou si navzájem strážci, vidí v bližním Krista, povzbuzují k dobrému jeden druhého, nehledají vlastní prospěch a jsou poslušní Božím nařízením.

Záměrem této diplomové práce je připojit svůj hlas k apologii biblické koncepce rodiny. K posílení pozice a dosažení důstojného postavení rodiny ve společnosti je třeba vycházet ze Stvořitelových zásad. Písmo by rozhodně mělo být bráno jako relevantní, odvažují se tvrdit jako nejvýznamnější účastník dialogu lékařů, kulturních antropologů, sociologů, psychologů, demografů, sexuologů, pedagogů, zákonodárců a dalších odborníků, kteří se k aktuální problematice rodinných vztahů vyslovují a spolupodílejí se na přípravě návrhů na renesanci této důležité instituce. Návrat k uplatňování biblických principů v každodenní praxi je doporučenou terapií při erozi mezilidských vztahů, na prvním místě těch rodinných.

7. BIBLIOGRAFIE.

- *Bible - Český ekumenický překlad*, 3. vyd. Český Těšín: ČBS, 1993.
- BRUNNER, Emil Heinrich. *Dogmatics, I. The Christian doctrine of God*, London: Lutherworth Press, 1949.
- BUSHELL, Michael S.; TAN Michael D., *Bible Works L.L.C., počítačový program*, version 4.0.034d, 1998.
- CRABB, Lawrence J. *Manželství je vztah*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1994.
- CRABB, Lawrence J. *Muž a žena*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1997.
- CRABB, Lawrence J. *Umění přiblížit se, Uzdravení pro nás a naše vztahy*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2000.
- DOLISTA, Josef. *Naděje vložená do manželství*, 1. vyd. Olomouc: 1994.
- FUCHS, Eric. *Co dělá naše jednání dobrým?*, 1. vyd. Jihlava: Mlýn, 2003.
- GOODING, David. *Lukášovo evangelium*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1994.
- GRUBER, Hans-Günter. *Familie und christliche Etik*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1995.
- HELLER, Jan. *Přehled Starého zákona*, 2. opr. vyd. Praha: Institut ekumenických studií, 1997.
- HROMÁDKA, Josef Lukl. *Evangelium o cestě za člověkem*, fotomechanický přetisk 1. vyd. Praha: Kalich, 1986.
- KASPER, Walter. *Teologie křesťanského manželství*, 1. vyd. Brno: CDK, 1997.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*, 1. vyd. Praha: Kalich, 1992.
- LOCHMAN, Jan Milíč. *Desatero - Směrovky ke svobodě*, 1. vyd. Praha: Kalich, 1994.

- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*, 3. vyd. Praha: Portál, 2000.
- MILNE, Bruce. *Poznejte pravdu*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1999.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Národní zpráva o rodině (zkrácená verze)*, 2004.
Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/898>
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*, 3. vyd. Praha: Kalich a Česká biblická společnost, 1992.
- *Nový biblický slovník*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996.
- PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, 3. vyd. Praha: Kalich, 1997.
- POKORNÝ, Petr. *List Efezským*, 1. vyd. Praha: CBS AVČR a UK v Praze, 2005.
- PÖHLMANN, Horst Georg. *Kompendium evangelické dogmatiky*, 1. vyd. Jihlava: Mlýn, 2002.
- *Průvodce Biblií*, 1. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2004.
- RENDTORF, Rolf. *Hebrejská bible a dějiny*, 2. vyd. Praha: Vyšehrad, 2000.
- STOTT, John R. W. *Komentáře k Novému zákonu: Janovy listy*, 1. vyd. Bratislava: Porta libri, 2004.
- *Všeobecná encyklopedie v osmi svazcích: svazek 6.*, 1. vyd. Praha: DIDEROT, 1999.
- *Výklady ke Starému zákonu: díl I. - Zákon (Genesis-Deuteronomium)*, 2. vyd. Praha: Kalich, 1991.
- ŽÁK, Vladislav. *Na počátku*, 1. vyd. Praha: Evangelické nakladatelství, 1990.

8. REJSTRÍK BIBLICKÝCH CITÁTŮ

tučně jsou označeny úvodní citace k jednotlivým kapitolám

STARÝ ZÁKON			
GENESIS		Gn 15,2-6	58, 62
Gn 1,4	13	Gn 16,2	46
Gn 1,10	13	Gn 16,6	51
Gn 1,12	13	Gn 18,12	19
Gn 1,18	13	Gn 19,12	14
Gn 1,21	13	Gn 21,17	57
Gn 1,25	13	Gn 22,2	23
Gn 1.26-27	12	Gn 22,12	24
Gn 1.27	2, 45	Gn 22,17-18	24
Gn 1,28	13, 15 , 56	Gn 24,58	47
Gn 1,31a	13	Gn 24,67	47
Gn 2,7	17, 28	Gn 26,34-35	47
Gn 2,18	25 , 45	Gn 27,5b-8	51
Gn 2,18-22	13	Gn 27,41	35, 57
Gn 2,19	16, 29	Gn 28,1-2	46
Gn 2,20	29	Gn 29,30	46
Gn 2,22	45	Gn 30,3	46
Gn 2,23-24	45	Gn 31,35	19
Gn 2,24	45, 54	Gn 33,3-4	57
Gn 3,8-10	32, 36	Gn 37,3-4	57
Gn 3,23-24	31	Gn 43,33	19
Gn 2,24	26	Gn 45,4-5	57
Gn 3,16-19	32	Gn 49,3	56
Gn 3,23-24	31	EXODUS	
Gn 4,5	35, 57	Ex 12,3	18
Gn 4,8	33, 35, 57	Ex 13,8	60
Gn 4,8-9	1	Ex 20,4	14
Gn 4,17	33	Ex 20,7	48
Gn 4,19	33, 46	Ex 21,2	61
Gn 4,23-24	33	Ex 21,7	61
Gn 5,1b-2	13	Ex 22,2b	61
Gn 9,1	15	LEVITICUS	
Gn 9,5	41	Lv 12,2-3	56
Gn 11,1	33, 42	Lv 15,16	48
Gn 11,4	42	Lv 18,6	4
Gn 11,6-7	42	Lv 19,3a	59
Gn 14,14-16	17	Lv 19,18	25
		Lv 20,2	56
		Lv 20,9	59
		Lv 20,10	48
		Lv 20,13	48
		Lv 20,15	48
		Lv 25,13	18
		Lv 25,39-41	61
		NUMERI	
		Nu 1815	56
		Nu 27,8-11a	19
		Nu 30,4-6	19
		Nu 30,11-13	19
		DEUTERONOMIUM	
		Dt 4,7	21
		Dt 5,14-15	61
		Dt 5,16	58
		Dt 6,4	26
		Dt 6,5	25
		Dt 6,6-7	16
		Dt 6,6-9	59
		Dt 7,3-4	47
		Dt 21,18-21	60
		Dt 22,5	54
		Dt 23,16	61
		Dt 24,1	19, 49
		Dt 24,5	54
		Dt 25,5	18
		Dt 25,5-6	49
		Dt 25,9-10	49
		Dt 30,15-16	28
		Dt 30,17-18	29
		JOZUE	
		Joz 2,1b	22
		Joz 4,6-7	60
		Joz 6,17	14
		Joz 24,15	19, 54

SOUDCŮ		JÓB		Př 31,30	52
Sd 4,4	19, 51	Jb 42,12-13	56	KAZATEL	
Sd 6,15	55	ŽALMY		Kaz 3,11	16
RŮT		Ž 1,1-3	54	Kaz 4,9-12	30
Rt 1,4a	22	Ž 8,6	16	Kaz 12,13	28
Rt 2,20-23	18	Ž 8,7	17	PÍSEŇ PÍSNÍ	
Rt 3,9	47	Ž 10,18	58	Pís 8,6-7	47
Rt 3,12	49	Ž 22,10-11	30	IZAJÁŠ	
1. SAMUELOVA		Ž 24,1	17	Iz 1,18a	27
1S 1,5-6	19, 46	Ž 27,1	36	Iz 41,13	27
1S 3,13	55	Ž 27,10	28	Iz 46,13	21
1S 16,11-12	53	Ž 42,2	28	Iz 49,15	28
1S 17,50	53	Ž 49,15	28	Iz 53,5	28
1S 20,30	62	Ž 68,6	59	Iz 54,5	46
1S 25,18-19	19, 51	Ž 90,10	17	JEREMJÁŠ	
1S 28,7a	55	Ž 100,3a	13	Jr 2,12-13	37
2. SAMUELOVA		Ž 111,10a	36	Jr 3,6	48
2S 1,26	21, 62	Ž 127,3	16	Jr 3,19	22
2S 3,15	35	Ž 128,3-4	56	Jr 16,1-2	50
2S 11,26-27	53	Ž 133	55	Jr 29,11	28
2S 13,22	46	PŘÍSLOVÍ		Jr 32,38-40	36
1. KRÁLOVSKÁ		Př 1,7	60	PLAČ	
1Kr 2,1-4	53	Př 1,8	60	Pl 3,21-25	27
1Kr 2,23-24	57	Př 3,11-12	60	EZECHIEL	
1Kr 11,1-2	46	Př 4,3	60	Ez 16,8	47
1Kr 11,3	18	Př 10,1	60	Ez 22,30	41
1Kr 21,7	52	Př 17,6	55	OZEÁŠ	
2. KRÁLOVSKÁ		Př 17,17	62	Oz 2,18	46
2 Kr 11,1-3	51	Př 18,22	31, 46	Oz 2,21-22	46
2 Kr 22,14	51	Př 19,17	39	Oz 14,4	58
2. PARALIPOMENON		Př 19,18	60	JÓEL	
2Pa 30,9	38	Př 20,11	60	Jl 2,18	28
EZDRÁŠ		Př 20,24	54	ZACHARJÁŠ	
Ezd 3,13	27	Př 22,6	60	Za 7,5-6	28
NEHEMJÁŠ		Př 22,15	60	MALACHJÁŠ	
Neh 13,25-26	47	Př 27,10	62	Mal 2,15	14, 16
ESTER		Př 28,1	32	Mal 2,15b-16	50
Est 4,14	52	Př 30,21	30	Mal 3,7a	37
		Př 30,23	30		
		Př 31,11	52		
		Př 31,12	52		
		Př 31,15	52		
		Př 31,20	52		
		Př 31,26	52		
		Př 31,27	52		
		Př 31,29	52		

NOVÝ ZÁKON

MATOUŠ

Mt 1,1	22
Mt 1,5	22
Mt 5,22	35
Mt 5,27-28	48
Mt 5,32	50
Mt 5,44	40
Mt 6,6	22
Mt 6,8-9	22
Mt 7,24	42
Mt 10,37	23
Mt 11,27	56
Mt 12,45-50	21
Mt 14,15-16	40
Mt 19,6	46
Mt 19,12	50
Mt 19,13-15	55 , 57
Mt 19,29	23
Mt 21,15-16	57
Mt 25,40	29 , 39

MAREK

Mk 7,9-13	23, 59
Mk 10,11-12	23
Mk 10,29-30	22
Mk 12,30	29

LUKÁŠ

L 7,48	52
L 8,1-3	52
L 8,44	52
L 9,13	41
L 10,25-28	25
L 10,36	41
L 12,29-31	37
L 12,42-44	41
L 14,26	22, 24
L 15,8	52
L 15,27-28	57
L 16,19-20	34
L 16,25	34
L 17,7-10	62
L 18,29-30	23
L 20,34-35	49
L 21,3	52
L 22,48	55

L 23,49	52
L 24,1	52

JAN

J 2,1-3	47
J 3,6	39
J 3,30	40
J 4,16-19	48
J 8,7	48
J 8,10-11	48
J 11,5	52
J 13,14	40
J 13,35	39
J 14,21	28
J 15,1	41
J 15,5	42
J 15,8	41
J 15,18	35
J 15,23	35
J 17,21-23	26

SKUTKY APOŠTOLSKÉ

Sk 2,46	20
Sk 10,7	20
Sk 10,24	20
Sk 10,47-48a	20
Sk 16,14-15	20
Sk 16,29-33	20

ŘÍMANŮM

Ř 1,18-32	5
Ř 1,21n	33
Ř 1,24	32
Ř 1,25	32
Ř 3,23	32
Ř 5,12	32
Ř 7,18b	32
Ř 12,9-16a	64
Ř 12,15	40
Ř 8,6-7	33
Ř 13,10	39
Ř 16,1	53

1. LIST KORINTSKÝM

1K 1,21	32
1K 6,17	15

1K 6,19	15
1K 7,3	44
1K 7,13	50
1K 7,15	50
1K 7,21-24	61 , 62
1K 11,3	54
1K 11,14-15	54
1K 12,12-13	42
1K 13,4-8a	38
1K 13,13	39
1K 16,15	20

2. LIST KORINTSKÝM

2K 6,6	38

GALATSKÝM

Ga 3,28	45
Ga 4,4-5	63
Ga 4,6-7	22
Ga 5,19-21	33
Ga 5,22	38
Ga 5,22-23	39
Ga 6,10	21

EFEZSKÝM

Ef 1,1	21
Ef 2,1-3	31
Ef 2,19	21
Ef 2,19-22	20
Ef 4,2b-6	41
Ef 4,15-16	42
Ef 4,26-27	35
Ef 5,21-6,9	43

FILIPSKÝM

F 2,2-7	37 , 40

KOLOSKÝM

Ko 1,15	14
Ko 3,16	59
Ko 3,18-22	44

1. LIST TIMOTEOVI

1Tm 2,15	53
1Tm 3,4-5	54
1Tm 5,4	59
1Tm 5,8	23, 59
1Tm 6,11	38

2. LIST TIMOTEOVI	
2Tm 3,2-9	33
2Tm 3,4	32

TITOVI	
Tt 1,16	33

ŽIDŮM	
Žd 11,17-19	24
Žd 11,1	28
Žd 12,6	60
Žd 13,1-2	62
Žd 13,4	45

LIST JAKŮBŮV	
Jk 1,19-20	36
Jk 1,27	59
Jk 3,8-10	32
Jk 4,3	34
Jk 4,7	44
Jk 4,17b	40

1. LIST PETRŮV	
1P 1,5	28
1P 1,9	28
1P 3,1-8	50
1P 4,3	33

2. LIST PETRŮV	
2P 1,5	38
2P 2,5	13
2P 2,19b	32

1. LIST JANŮV	
1J 2,11	35
1J 3,15	35
1J 3,16	27
1J 4,8	14, 38
1J 4,9-10	39
1J 4,11	39
1J 4,12	26, 39
1J 4,18	36
1J 4,19	27
1J 4,20	39
1J 10,30	26
1J 10,38b	26

ZJEVENÍ JANOVO	
Zj 2,6	36

Zj 18,23	2
Zj 19,7-9	46
Zj 21,3b-4	28

KNIHY**DEUTEROKANONICKÉ**

SÍRACHOVEC	
Sir 16,1	16

